

EXAMENSARBETE

Våren 2009

Läroarbete

Kampen om historien

Levande eller statlig
historia i skolan?

Författare

Peter Edwardsson

Handledare

Thomas Sörensen

www.hkr.se

KAMPEN OM HISTORIEN

Abstract

Syftet med uppsatsen är dels att försöka se vilka frågor eller argument som kommit fram i debatten kring det uppdrag som Forum för levande historia (FFLH) har fått av regeringen se hur olika historielärare ser på informationskampanjen.

Undersökningen inriktar sig på att genom användandet av de teoretiska verktygen *historie-medvetande* och *historiebruk*, försöka se om det finns en diskrepans mellan den akademiska världen och skolans värld, mellan forskare på våra universitet och historielärare ute på våra skolor och det utifrån den debatt som uppstått kring Forum för levande historias senaste uppdrag – att belysa och informera om brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer.

Det resultat som undersökningen kommer fram till, är att utifrån mitt undersökningsmaterial kan det påvisas att det finns en synlig diskrepans mellan den akademiska världen och grund- och gymnasieskolan.

På frågan om man kan härleda de olika inblandades agerande utifrån olika historiebruk, så tror jag också att jag har fått fram att så är fallet.

Ämnesord:

historia, historiebruk, historiemedvetande, forum för levande historia, kommunism, nazism, mänskliga rättigheter, brott mot mänskligheten,

INNEHÅLL

1	INLEDNING	7
1.1	Syfte och frågeställning.....	9
1.2	Metod och teori	11
1.3	Avgränsning.....	12
1.4	Material och källkritik.....	13
1.5	Forskningsläge.....	14
2	TEORETISKA VERKTYG	16
2.1	Historiemedvetande	16
2.2	Historiebruk	21
3	BAKGRUND	24
3.1	Forum för levande historia och dess uppdrag.....	24
3.2	Bakgrunden till debatten.....	26
4	DEBATTEN	28
4.1	Den akademiska debatten	28
4.1.1	Historieuppropet.....	29
4.1.2	Östberg vs Salomon & Karlsson	30
4.1.3	Norrlid & Sjölander vs Alm.....	34
4.1.4	Bjereld.....	37
4.1.5	Kramár.....	38
4.1.6	Upplysning om kommunism	38
4.1.7	Hjelmdahl i HLFÅ 2008.....	39
4.1.8	Gerner i HLFÅ 2008	41
4.1.9	Alf W Johansson i HLFÅ 2008	42
4.1.10	Edquist i HLFÅ 2008	43
4.1.11	Lagförslag inom EU	44
4.2	Skoldebatten	45
5	DISKUSSION	50
5.1	Historiebruk.....	50
5.2	Diskrepans.....	54
5.3	Historiemedvetande	57
5.4	Identitet och identifikation.....	59
5.5	Allmän diskussion	61

5.6 Slutsatser66

6 SAMMANFATTNING67

7 REFERENSLISTA68

Att vi i väst inte insåg omfattningen och betydelsen av vad som hände i Sovjetunionen och Centraleuropa har givetvis inte samma djupgående konsekvenser för vårt levnadssätt som för deras. Vår tolerans för de enstaka »Gulagförnekarna» vid våra universitet kommer inte att radera vårt samhälles moraliska stomme. Det kalla kriget är ju slut och det finns ingen verklig intellektuell eller politisk kraft kvar i de kommunistiska partierna i väst. [...] Men när allt kommer omkring är de utrikespolitiska konsekvenserna inte de viktigaste. Ty om vi glömmer Gulag får vi förr eller senare svårt att också förstå vår egen historia.¹

1. Applebaum, Anne, *Gulag - de sovjetiska lägrens historia*, Stockholm, 2004. s. 589.

1 INLEDNING

Historieläraren står än en gång framför en klass för att förmedla berättelser om några fasansfulla händelser ur vår europeiska 1900-talshistoria. Klassen har under terminen läst om och fått höra om den franska revolutionen med alla dess hemskheter. Det är så långt bort att det blir mer eller mindre överkligt och främmande. Det som de nu kommer att få höra och få presenterat för sig torde vara minst lika skrämmande och överkligt, men med den skillnaden att det hände på andra sidan Östersjön och det bara för drygt en mansålder eller mer sedan.

Förintelsen har de hört talas om och dess grymheter har de blivit informerade om under sin högstadietid men även nu under sin gymnasietid. Kan det bli värre eller finns det något som kan ställas i paritet med de lidanden som miljontals människor fick genomlida och som tiotals miljoner inte överlevde i samband med den bruna terrorn på 1930- och 1940-talen?

Detta är den sista lektionen i historia innan eleverna i klassen om någon vecka eller så äntligen tar studenten. Ska detta bli den första gång, och kanske även den enda, som de får höra om de fasor som miljontals människor fick genomlida under den röda terrorn eller fick de händelsevis höra talas om dessa historiska händelser och skeenden redan under sin tid på högstadiet?

Läraren tittar på klockan och ser att tiden är inne för att sätta igång lektionen. De flesta i klassen är glada och tänker med tillförsikt på sin framtid som kommer att ta sin form efter den snart förestående studentexamen. Är de redo för att höra det som de snart kommer att få ta del av? Kommer de att förstå vidden av det som kommer att presenteras eller kommer det att passera *obemärkt* nu när det snart är examen och alla tankar kretsar kring allt som har med den tid att göra?

Läraren börjar lektionen och inleder med att läsa några stycken ur en tjock bok. Han ber eleverna att vara tysta och nämner inte från vilken bok han läser. Inte heller berättar han inledningsvis vad boken eller det han kommer att läsa, handlar om.

Han läser texten högt och är klart berörd av det han läser. Berättelsen handlar om personer, bland annat en familj, som åker med en godsvagnstransport och de fasor som de upplever under den långa färden mot målet. Den tar upp de tankar som de stackars människorna har inför resan och framförallt under resans gång.

Läraren läser flera andra stycken ur boken med liknande vittnesbörd om den terror och det förtryck som folk utsattes för. Efter att han läst färdigt de utvalda delarna av boken, lägger han ifrån sig boken, vänder sig till klassen och frågar vad de tror att boken handlar om. Vart är godsvagnarna på väg någonstans? Vilka är det som är fångslade och som i många fall på väg mot en säker död eller en lång tid i fångenskap?

Eleverna gissar att boken handlar om Förintelsen och att målet för godsvagnarna är Auschwitz, Treblinka eller något liknande läger som de tidigare har läst och hört om. De antar att boken skildrar judar som är på väg mot en säker död i något av de nazistiska dödslägren i samband med andra världskriget.

När läraren berättar att det inte handlar om judarna och att det inte handlar om något av de tyska koncentrationslägren, utan att det istället handlar om en annan terror, en terror som det i många fall varit tyst om, men som likväl betytt lidande och död för miljontals människor i Europa, blir de tysta och lite fundersamma.

Någon elev undrar varför detta inte har berättats tidigare och varför det har varit så tyst om dessa händelser. En annan blir arg och säger att detta borde man berätta mer om. Flera elever instämmer bestämt och blir nästan irriterade eller upprörda över den tystnad som de anser ha funnits när det gäller dessa fasansfulla, bortglömda, historiska händelser.

Flera av eleverna menar att detta borde berättas i samband med att man undervisar om Förintelsen. Man borde belysa dessa två ideologiers grymheter och förbrytelser och inte tåga om en av dem. Bådaderas brott måste berättas och det utan att någon av dem ursäktas.

Historieläraren berättar därefter att boken som han precis har läst ur, är en bok som handlar om *Gulag*, de sovjetkommunistiska arbets- och slavlägren som byggdes upp i framförallt Sibirien och dit miljontals människor, både ryssar och folk av andra nationaliteter, tvångsförflyttades.

1.1 Syfte och frågeställning

Den nionde november 2009 är det exakt 20 år sedan Berlinmuren föll och därmed även ett av de mest tydliga och iögonfallande tecknen på kommunismens fall i det av Sovjetunionen mer eller mindre ockuperade och av kommunismen förslavade Östeuropa.

Med utgångspunkt från denna historiska händelse från 1989, den ovan återgivna historielektionen och den sedan några år tillbaka pågående informationskampanj som fått namnet *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer*, är det läge att belysa den diskussion inom historieämnet inom den akademiska världen som uppstått i dess kölvatten.

När det gäller uppsatsens titel, finns det en del att förklara. *Kampen om historien* är ett ledmotiv i den debatt som följt i spåren av den senaste informationskampanj som Forum för levande historia (FFLH). Debatten verkar i mångt och mycket handla om vilken eller vilka som är satta att förmedla historien och vilka som då har tolkningsföreträde till det som ska förmedlas.

När det gäller undertiteln *Levande eller statlig historia?* så är den delen mer problematisk. Problematisk på så sätt att det egentligen inte finns ett motsatsförhållande mellan å ena sidan *statlig* historia och andra sidan *levande* historia. Det jag vill lyfta fram med undertiteln, är den diskussion som finns - och som visar sig i uppsatsen - där det finns de som försöker likställa statlig historia med icke levande historia, samtidigt som det finns de som vill föra fram och poängtera att det visst kan vara levande historia som framförs genom en statligt initierad informationskampanj i ett historiskt kontroversiellt ämne.

Syftet med uppsatsen är dels att försöka se vilka frågor eller argument som kommit fram i debatten kring det uppdrag som Forum för levande historia har fått av regeringen, nämligen att informera om *Brott mot mänskligheten under kommu-*

*nistiska regimer.*² Ett annat syfte, som går i linje med det föregående syftet och som i förlängningen kanske kan kännas mer relevant för en lärare, är att se hur olika historielärare ser på informationskampanjen. Finns det måhända en diskrepans mellan den aktuella och minst sagt omskrivna debatt som försiggått – denna debatt verkar fortfarande försiggå inom forskarvärlden om än med lite mindre bokstäver – och den till synes skenbara avsaknad av debatt inom skolvärlden?

Syftet med uppsatsen eller undersökningen är inte i första hand att utröna vilka av argumenten för eller emot informationskampanjen som verkar vara mest underbyggda, även om det i sig skulle vara mycket intressant att undersöka. Inte heller ligger vikten av undersökningen på det som man skulle kunna säga är själva kärnan eller grundbulten för den aktuella informationskampanjen, det vill säga leda i bevis om de brott som begåtts av kommunistiska regimer är eller inte är brott av samma kaliber som exempelvis de brott som utfördes av nationalsocialisterna och som därför bör belysas med en informationskampanj. En följdfråga som omedelbart följer på detta, men som inte diskuteras här, skulle därför vara om man bör eller inte bör ge dessa historiska händelser samma eller liknande utrymme i historieböckerna och därmed i historieundervisningen.

Det är utifrån sådana här tankar som mina frågeställningar inför uppsatsen växte fram. Andra frågor som kom upp under förberedelserna och inläsningen av ämnet, var bland annat följande frågor:

Vad får informationskampanjens eventuella problematik för konsekvenser för undervisningen i skolan? Är det möjligt att väga olika regimers brott mot mänskligheten mot varandra? Var nationalsocialismens brott mot mänskligheten värre än kommunismens eller skulle kommunismens uppenbara brott mot mänskligheten vara av annan art eller mildare grad än de brott som nationalsocialismen begick? Hur ska lärare i historia och samhällskunskap förhålla sig till detta? Vilka konsekvenser kan debatten om statligt initierade informationskampanjer ha för

2. Det är, enligt Klas-Göran Karlssons redogörelse vid sin föreläsning i Karlskrona, inte ideologierna i sig som utför brotten, utan det är människor som i ideologiernas namn utför dessa brott mot mänskligheten. Grunden för brotten går att finna i ideologierna, men vi får inte glömma att det är människor av kött och blod som utför brotten och som också bör ställas till svars för dessa gärningar. Karlsson, Klas-Göran, »Lärarseminarium», *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer* 2009-03-24,

den fortsatta undervisningen i skolan, vare sig det gäller historia, samhällskunskap eller miljöinformation? Kommer det att få några konsekvenser alls?

Nu är alla dessa frågor alltför omfattande för att kunna besvaras i en uppsats som denna, även om det finns mycket som ger underlag för att kunna gräva djupare i och därmed utveckla forskning i ämnet än mer. Men då det finns begränsningar för vad både undertecknad har möjlighet att utföra under den begränsade tid som trots allt ges, och – inte att förglömma – den begränsning i tid som de som ska läsa uppsatsen i praktiken har, får frågeställningarna som jag slutligen valt inför uppsatsens genomförande, komprimeras till två primära som formuleras på följande vis:

- Finns det någon diskrepans mellan den akademiska världen å ena sidan och högstadiet och gymnasieskolans värld å andra sidan när det gäller hur man bemöter och tar sig an den aktuella informationskampanjen?
- Kan man utifrån det sätt som de olika inblandade i debatten agerar och reagerar på inför informationskampanjen - utifrån de teoretiska verktyg som jag valt att använda mig av i uppsatsen, det vill säga historiebuk och historiemedvetande - härleda deras respektive ställningstagande i debatten?

1.2 Metod och teori

En metod som har använts i samband med denna studie, får närmast karaktäriseras som en slags kvalitativ³ undersökning där det bland annat har genomförts ett antal intervjuer med historielärare. En annan metod som har använts i studien kan ses som en slags textanalys och då som en form av argumentations- eller idéanalys. Den senare metoden har varit användbar för att analysera den diskussion eller debatt som har förts genom massmedia och då främst på debatt- och ledarsidorna i några svenska dagstidningar - men även i vissa akademiska fora såsom Historielärarnas förening och dess årsskrift - i samband med diskussionen om det utökade

3. Det finns en diskussion om huruvida kvalitativ respektive kvantitativ metod egentligen kan räknas som metoder eller inte. Denna diskussionen lämnar jag därhän, men vill trots detta göra läsaren medveten om att det finns en diskussion om dess vara eller inte vara.

uppdrag som Forum för levande historia fått att nu även informera om *brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer*.

Det finns många olika slags teorier som skulle kunna tänkas vara användbara i en studie som behandlar detta ämne. Men den teori som kom att användas i den aktuella studien är först och främst kopplad till termerna *historiebruk* och *historiemedvetande*. Här fokuseras det främst på *bruk* och *ickebruk* av historia i undervisningen och ansatsen är främst utifrån de definitioner och det användande av dessa begrepp som bland annat framkommer i och används av bland andra Klas-Göran Karlsson i hans forskning.⁴

Jag kommer längre fram i uppsatsen att utveckla vad termerna *historiebruk* och *historiemedvetande* står för och vad de i praktiken innebär för denna undersökning. Då de verktyg som jag främst kommer att använda mig av är av yttersta vikt för uppsatsens genomförande, har jag valt att avsätta ett särskilt kapitel åt de teoretiska verktygen och därmed ge en grundligare genomgång av vad både historiebruk är och hur de olika bruken kan användas i min nu aktuella studie. Denna genomgång finns att läsa mer utförligt i kapitel 2 under Teoretiska verktyg.

1.3 Avgränsning

När det gäller min uppsats har jag försökt att avgränsa mig till att enbart försöka skildra dels debatten i ämnet bland historiker och andra som har haft något att framföra i saken, dels se hur historielärare på några skolor i praktiken ser på sakfrågan.

På grund av utrymmesbrist och tidsbrist har jag, min nyfikenhet till trots, fått avgränsa mig till ovanstående forskningsområde och inte kunnat fördjupa mig mer i frågor som skulle kunna leda in på spörsmål som kanske skulle ha mer relevans för både historiker och statsvetare. De eventuella fördjupningar som skulle kunna ha gjorts, men som i detta sammanhang saknar något större värde eller re-

4. Karlsson, Klas-Göran, & Karlegård, Christer, *Historiedidaktik*, Lund, 1997; Karlsson, Klas-Göran, *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*, Stockholm, 1999; Karlsson, Klas-Göran, »Historiedidaktik. Begrepp, teori och analys» i Karlsson, Klas-Göran, & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*, Lund, 2004, s. 21-66.

levans för genomförandet av den aktuella uppsatsen, får jag lämna därhän och eventuellt återkomma till i framtida studier i ämnet.

Annars skulle det exempelvis vara mycket intressant att även försöka finna eventuella skillnader i historiesyn och kunskapssyn mellan de olika forskare som har varit aktiva och därmed inblandade i debatten om den aktuella informationskampanj som FFLH bedrivit om *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer*, men förhoppningsvis ger denna uppsats ett eller annat underlag eller möjligtvis en utgångspunkt när det gäller framtida studier och forskning i ämnet.

1.4 Material och källkritik

Det material som framförallt har använts inför och under skrivandet av uppsatsen, är först och främst en genomgång av diverse debattartiklar som funnits i olika media under de senaste två åren. Sammanlagt har jag gått igenom uppemot 100 artiklar – både i dagspress och i akademisk litteratur – inför uppsatsen, men en stor del av argumenten och artiklarna har varit upprepningar av vad som sagts i tidigare artiklar av samma eller andra personer.

Urvalet av dessa artiklar har gjorts genom sökning av artiklar som behandlat ämnet: Sökningen gjordes både direkt hos de största dagstidningarnas hemsidor, men även via söktjänster såsom Presstext och Affärsdata⁵. Utifrån det material som kom fram i samband med sökningen, har det därefter gjorts ytterligare ett urval och då baserat på att få fram en så pass stor bredd av argumenten som möjligt och givetvis att artiklarna skulle kunna ge svar på mina frågeställningar.

Med en sådan gedigen mängd av material finns det ingen möjlighet att ta upp var och en av de artiklar eller inlägg som skrivits och som används som underlag för uppsatsens genomförande, men jag tror att det som kommit fram i uppsatsen kan sägas vara både utmärkande och representativt för innehållet i den aktuella debatten.

5. www.presstext.se respektive www.ad.se

Givetvis har även använt mig av de olika debattinlägg och yttranden som kommit till uttryck genom facktidskrifter såsom *Historielärarnas förenings årsskrift*, där debattvågorna i ämnet var höga i framförallt 2008 och 2009 års upplagor.

Utöver dessa källor, som är både bakgrundsmaterial och källmaterial, har jag även använt mig av intervjuer. Då en del av ansatsen i min uppsats har varit att se hur historielärarna ute på olika skolor i praktiken ser på frågan, har jag gjort en kort studie med hjälp av intervjuer med några historielärare. Det statistiska underlaget är här alltför litet för att man ska kunna dra alltför långtgående slutsatser, men jag tror trots det att man kan se vart hän det lutar.

När det gäller vilka lärare som valdes ut att intervjuas, har urvalsprocessen gått till enligt följande. Först togs kontakt med några skolor, framför allt gymnasieskolor, men sedermera även några högstadieskolor. I samband med dessa kontakter efterfrågade undertecknad vilka som var historielärare på respektive skola. Därefter skickades en förfrågan per e-post till de namn på historielärare som kom fram i samband med kontakten med respektive skola. De lärare som därefter blev föremål för intervju, var de som antingen svarade på förfrågan eller som i samband med skolbesöket hade möjlighet att ställa sig till förfogande för en intervju.

Det kan här även tilläggas att då ingen av de berörda lärare som låtit sig intervjuas har begärt anonymitet, har inte heller så skett. Både namn, skola och respektive svar på de olika frågorna – där de varit relevant för uppsatsen – har återgetts enligt vad som kom fram under de inspelade intervjuerna. Då varken frågorna eller svaren i samband med samtalen och intervjuerna varit av den karaktären att någon av de intervjuade till äventyrs skulle ha kunnat känna sig kränkt, uthängd eller ställd mot väggen, har respektive lärares svar återgetts med deras samtycke utifrån vad som kom fram i samband med respektive intervju.

1.5 Forskningsläge

Mig veterligen finns det väldigt lite forskning om den problematik som kan uppstå – och som uppenbart har uppstått med tanke på all debatt som ämnet har lett till – i samband med de av myndigheterna påbjudna och initierade informations-

kampanjer om först nationalsocialismens och sedan kommunismens brott mot mänskligheten. Forskningen har, så vitt jag kan överblicka, när den har förekommit mestadels handlat om ideologierna i sig eller deras olika brott mot mänskligheten och inte specifikt de eventuella invändningar och den problematik som kan uppstå när en informationskampanj initieras från statsmakternas sida. I samband med detta kan man ställa sig frågan om det finns det en risk att skolan återgår till forna tiders historieundervisning där staten och historieundervisningen var mer än sammanflätade och inte som idag, mer eller mindre åtskilda och separerade åt? Även denna fråga har funnits med i mina tankar i samband med arbetet med uppsatsen. Förhoppningsvis kommer denna uppsats att ge sitt bidrag till eventuellt kommande forskning som även bör omfatta denna fråga.

Likaså har jag inte funnit någon större mängd forskningsmaterial som tar upp den eventuella diskrepans som kan finnas mellan den akademiska världen och grund- och gymnasieskolans värld. Även här hoppas jag att kunna bidra med underlag för vidare forskning i ämnet i fråga.

2 Teoretiska verktyg

Som nämndes tidigare kortfattat i samband med inledningen till denna studie (se kapitel 1.2 från sida 11 och framåt) är det viktigt att gå igenom de olika teoretiska verktyg som har varit de primära redskap som använts i samband med undersökningen.⁶

Begreppet *historiebruk* är i denna studie ett användbart teoretiskt verktyg. Inom historieforskningen är historiebruk ett etablerat begrepp, men icke desto mindre krävs det en kort genomgång av de teoretiska tankegångarna i ämnet. Samma förhållande föreligger när det handlar om termen *historiemedvetande*.

2.1 Historiemedvetande

Historiemedvetande är något som vi alla medvetet eller omedvetet använder oss av, trots att vi kanske inte ens har funderat på termerna ifråga. En medvetenhet brukar oftast vara något som man är explicit medveten om, men frågan är om det inte lika ofta kan det vara något som man är mer eller mindre omedveten om men ändå lever i.

Begreppet *historiemedvetande* har efterhand fått en allt större roll som verktyg i historieforskningen och då i förlängningen även ute på våra skolor i samband med historieundervisningen. Historia i sig kan sägas vara en av de grundläggande dimensionerna i tillvaron, detta genom att tillskriva det förflutna en framträdande plats i tillvaro. Detta, att bli medveten om historien, både sin egen och andras, kan man med en annan term kallas för *historiemedvetande*.

Både forskare och historielärare som verkar inom olika skolformer, präglas på ett eller annat sätt av ett historiemedvetande, vare sig de är benägna att erkänna det eller ej. Det är som en ryggsäck fylld av olika slags intryck och föreställningar

6. Kapitlet om historiemedvetande och historiebruk är en omarbetning och vidareutveckling av ett arbete som skrevs i samband med min kandidatuppsats i historia vid Lunds universitet hösten 2007.

som sedan direkt eller indirekt kan påverka ens sätt att se på både historia, samtid och framtid, en ryggsäck som man bär med sig och ur vilken man kan hämta upp erfarenheter från förr, både egna men främst andras erfarenheter och upplevelser.

I sin bok *Historia som vapen* skriver lundaprofessorn Klas-Göran Karlsson följande om detta fenomen som en historiker ofta ställs inför när han eller hon försöker förstå historiska händelser, skeenden och aktörer, nämligen:

Historikern har att genomföra en dubbel tankeoperation, präglad av såväl närhet till de historiska aktörernas livs- och erfarenhetsvärld som distanserad och kritisk vetenskaplig analys.⁷

Samtidigt som en historiker, en historielärare eller en elev som läser historia – oavsett vilket nivå studierna bedrivs på – bör kunna leva sig in i den historiska situationen, i aktörernas berättelse, måste man samtidigt hålla en viss distans för att kunna möjliggöra att det dras adekvata slutsatser utifrån det material som kommit fram och som finns för handen.

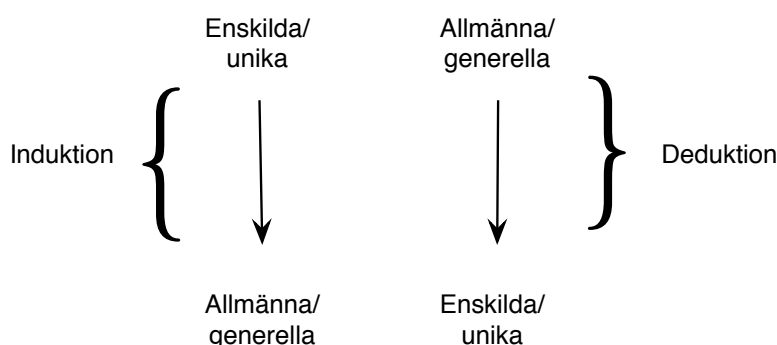
Likaså är det – enligt min mening – viktigt att utveckla en förmåga både hos sig själv och hos sina elever att se historien från olika perspektiv och synvinklar. Detta hjälper till att inskräpa ens möjligheter att förstå historiska skeenden på ett helt annat sätt än att enbart läsa läroböckerna utan eftertanke eller att enbart mekaniskt kunna recitera årtal och kungalängder. En uppövad förmåga att se historien både utifrån en deduktiv och en induktiv utgångspunkt (se figur 1 nedan), dvs att utgå från att hitta det generella eller allmänna i det unika eller enskilda och vice versa, bör vara en av målsättningarna med undervisningen.

Detta handlar om att lära eleverna att hitta det generella eller det allmänna i det unika och inte enbart tvärtom. Min erfarenhet är att den traditionella undervisningen vanligtvis har utgått från en deduktiv ansats, dvs det generella och därigenom eventuellt försökt att nå fram till det unika eller enskilda. Att försöka kunna sätta in det generella i det unika är en utmaning och ett delmål som var historielärare bör sträva efter att eleverna ska uppnå.

Om detta kan uppnås, blir det genast mycket enklare för eleverna att få ett historiemedvetande och därmed en större förståelse för den kausalitet som finns.

7. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 53.

Allt som händer har en orsak och inget händer utan att det – i större eller mindre grad – för med sig efterverkningar på framtiden.

Figur 1: Induktion och deduktion

Historia är en slags orientering i tid och historiemedvetande och kan sägas vara »den mentala process genom vilken den samtida människan orienterar sig i tid, i ljuset av historiska erfarenheter och kunskaper, och i förväntning om en specifik framtida utveckling.»⁸ Utan denna process eller detta medvetande, blir det således svårt att ta till sig historieundervisningen, oavsett om det sker via katederundervisning eller via en informationskampanj initierad av myndigheterna.

När det gäller den specifika informationskampanjen som denna uppsats t ex har sin utgångspunkt i och företrädesvis handlar om, hjälper det att se hur det går att steg för steg bygga upp en förståelse för hur historia kan förstås. Detta görs med hjälp av att »historien» delas in i tre stadier eller nivåer enligt följande:

- Historia som *fakta*
- Historia som *tolkning*
- Historia som *medvetande*

När det gäller den första punkten, *Historia som fakta*, framhåller Karlsson »[a]tt fastslå fakta [...] har alltid betraktats som en historievetenskaplig uppgift».⁹ Detta torde vara något som gäller såväl historievetenskapen som andra vetenskaper. Vetenskap som inte söker fakta, borde rent definitionsmässigt inte kunna fortsätta att kalla sig för vetenskap. Detta förhållningssätt bör även vara historielärarens led-

8. Karlsson, *Historiedidaktik. Begrepp, teori och analys*, 2004. s. 45-46.

9. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 35.

stjärna, dock med den skillnad att här handlar det mindre om att själv bedriva forskning och mer om att förmedla den kunskap som andra har fått fram genom sin forskning.

När man kommer till den andra punkten eller nivån, *Historia som tolkning*, delar Karlsson upp denna fas i två typer. Den första handlar främst om att koppla ihop nya fakta med tidigare forskning och därmed sätta in dessa nya fakta i en redan etablerad och erkänd historisk tolknings- och kunskapsbank.¹⁰ Den andra delen däremot, »handlar om att etablera ett inre historiskt förklarings- eller menings-sammanhang, vilket innebär att historiska fakta görs begripliga genom att placeras i en utvecklingsprocess och infogas i en samtidshistorisk kontext».¹¹ Om vi i den första tolkningsdelen ser all historisk kunskap utifrån det faktum att man bygger, kumulativt, på tidigare redan känd historisk information, så låter vi i den andra delen historien mer tala för sig själv och detta utan att blanda in annan tidigare forskning. Man försöker helt enkelt förstå historien utifrån dess egen kontext och låter den stå på sina egna ben. Historien förstås eller tolkas här *prospektivt eller framåtskridande*.¹²

Slutligen, på den tredje nivån, kommer *Historia som medvetande*, vilket kortfattat kan sägas betyda att historien här är något som är *levande*, något som människor på olika sätt kan relatera till. Detta trots att historien även här är just historia, dvs förfluten tid och inte nutid. Men detta *historiemedvetande* gör att historien, (den idealiserande) dåtiden, blir nutid och därmed även en slags eftersträvansvärd framtid. Här, i motsats till tidigare nivåer, har historien tillbakablickande eller *retrospektiva* egenskaper.¹³ Alla tre dessa tolkningsdelar passar väl in som verktyg i min uppsats.

Avslutningsvis skiljer Karlsson på två typer av medvetande. Dels ett medvetande som ser historien som en alltså pågående process, en process som drivs fram av människan. Dels ett historiemedvetande som mer accentuerar »kontinuitet över

10. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 36.

11. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 37.

12. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 37.

13. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 38.

tid och det cykliska förloppet», dvs det som hos Karlsson benämns som ett *mytologiskt medvetande*.¹⁴

Det handlar i mångt och mycket oftast om både *tolkning* och *medvetande*, där det förstnämnda kan sägas vara en medveten tankeprocess eller metod, medan den sistnämnda mer handlar om »ett basalt mentalt tillstånd».¹⁵

Några frågor som skulle vara intressanta att belysa i samband med denna undersökning hade varit att se om de olika debattörernas historiemedvetande – i samband med den aktuella kampanjen om *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer* – skulle kunna påverkas av *minnet* och av de olika personernas *identifikation*. Det finns en del forskning om minneshantering, som bland annat nämns i Karlssons *Historia som vapen*, som menar att följande gäller när det gäller sambandet mellan dessa ovanstående influenser:

När vissa aspekter av det förflutna blir ihågkomna eller bevarade, medan andra glöms bort eller undanröjs, sker detta inte av en händelse, utan som ett resultat av en aktiv sentida tankeoperation.¹⁶

Frågan är om detta är fallet även när det gäller denna kampanjen, att vissa händelser eller historiska fakta glöms bort eller förträngs på grund av hur man vill minnas att det egentligen förhöll sig eller på grund av att man då – men även nu – så starkt kan identifiera sig med olika ideologiska synsätt och idéer, att man har svårt att se syftet med eller meningen med att idag informera eller belysa dåtida händelser.

När man talar om *identitet* och *identifikation* – som även det kan ha sin påverkan hur olika personer ser på exempelvis den nu pågående informationskampanjen om *kommunistiska regimers brott mot mänskligheten* – så kan man dela upp den sociala identiteten – och förmodligen även den historiska identiteten – i två beståndsdelar eller komponenter, nämligen »dels en medvetenhet om en tillhörighet till en social grupp, dels en emotionell aspekt kopplad till denna tillhörighet.»¹⁷ Kan det vara så att det finns starka sociala identiteter som trots att det har gått

14. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 39f.

15. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 45-46.

16. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 44.

17. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 44.

snart flera decennier eller mer sedan dessa folkbrott utspelade sig, än idag påverkar? Eller kan det vara så att identifieringen – samhörigheten till dessa aktuella politiska rörelser eller regimer – har avtagit i takt med åren som gått och att det då finns andra faktorer som gör att man ställer sig skeptisk till informationskampanjen som sådan?

2.2 Historiebruk

Ett annat verktyg som jag har valt att använda mig av i min analys är *historiebruk*. Detta har blivit ett redskap i historikers hand när det gäller att försöka bena ut hur människor, organisationer eller samhällen förhåller sig till sin historia.

Historiebruk handlar inte enbart om ett aktivt bruk, utan kan i många fall även handla om ett aktivt icke-bruk eller ett passivt bruk, speciellt när det handlar om de olika debatter, diskussioner och dispyter forskare emellan när det exempelvis gäller synen på Forum för levande historia i allmänhet och dess informationskampanj om *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer* i synnerhet.

Att diskutera utifrån ett historiebruk är ytterligare ett tillvägagångssätt att försöka fokusera på historiemedvetande. På samma sätt som man kan fråga sig om historiemedvetande är individuellt eller kollektivt betingat, kan man fråga sig om historiebruk – vilken av nedanstående varianter det än må vara – först och främst är ett individuellt eller ett kollektiv, samhälleligt bruk av historien? Det är inte min avsikt att försöka att en gång för alla bena ut dessa härvor av tankar som kan tänkas fara igenom de som läser detta, utan det är snarare så att begreppen som kommer att användas i denna uppsats, primärt kommer att användas utifrån det som kommer fram i Klas-Göran Karlssons böcker i ämnet.

De former av historiebruk som kan vara av intresse att använda sig av, är bland andra de som räknas upp i Klas-Göran Karlssons bok *Historia som vapen* och som åskådliggörs i nedanstående tabell. Dock kommer inte alla dessa bruk att användas och tillämpas på materialet i uppsatsen, men de finns ändå implicit med i både för- och efterarbetet av uppsatsen.

Behov	Bruk	Brukare	Funktion
Upptäcka Rekonstruera	Vetenskapligt	Historiker	Verifiering/falsifiering/tolkning
Minnas	Existentiellt	Alla	Förankring Orientering
Återupptäcka	Moraliskt	Breda befolkningsgrupper	Restaurering Rehabilitering
Uppfinna Konstruera	Ideologiskt	Intellektuella och politiska elitgrupper	Rationalisering Legitimering
Glömma	Icke-bruk	Intellektuella och politiska elitgrupper	Legitimering Rationalisering
Illustrera Offentliggöra Debattera	Politisk-pedagogiskt	Intellektuella Politiska eliter Pedagoger	Politisering Instrumentalisering

Tabell 1: Olika former av historiebruk¹⁸

Ovanstående historiebruk tror jag – utan att för den skull gå in i polemik med dem som möjligtvis ser annorlunda på saken – kan appliceras både på individnivå och organisationsnivå. Historiemedvetandet är i mångt och mycket något som man delar med flera, även om »minnet» är individuellt. Samma sak föreligger när det gäller historiebruket.

Här följer en kortfattad genomgång av de olika bruk av historia som finns uppräknade i tabell 1 härövan. Det första bruket – *det vetenskapliga bruket av historia* – kan delas upp i två undergrupper. Den första innebär att »upptäcka nya historiska dokument och utsätta dem för källkritisk granskning» och göra materialet användbart för »vetenskaplig rekonstruktion». Den andra gruppen handlar snarare om att utföra denna rekonstruktion, dvs tolka de historiska fakta som man funnit och det »utifrån ett samtidshistoriskt sammanhang och en etablerad kunskapstradition».¹⁹

Bland de »icke-vetenskapliga» historiebruken är det *det existensiella historiebruket* som är mest generellt av dem. Här handlar det mycket om folks behovs av att minnas och att komma ihåg.²⁰

18. Tabellen är delvis hämtad ur Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 57; men återfinns även i en utökad version i Karlsson, *Historiedidaktik. Begrepp, teori och analys*, 2004; och i Karlsson, Klas-Göran, & Zander, Ulf, »Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken» in Karlsson, Klas-Göran, & Zander, Ulf (eds.), *Studentlitteratur*, Lund, 2004, p. 394.

19. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 58.

20. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 59.

Det moraliska bruket av historia handlar mer om nedtryckt eller bortglömd historia, återigen upptäcka och återuppväcka dessa minnen. En slags rehabilitering av ett bortglömt eller undertryckt minne.²¹

Det ideologiska historiebruket syftar närmast på en förlängning av det moraliska bruket. När man väl återfunnit det bortglömda, börjar man se vad man kan använda detta nyåterfunna i för nya ändamål. Här är det oftast intellektuella eller politiska grupperingar som försöker slå mynt av denna nygamla konstruktion av en historisk händelse eller företeelse.²²

Icke-bruket av historia, som mer handlar om ett avvägt beslut att glömma, negligera eller ringakta någon del av historien. Man vill kanske bryta med den historia som varit och istället bygga något nytt.²³

Slutligen kortfattat om *det politisk-pedagogiskt historiebruket* som kan beskrivas som något som handlar om ett jämförande och metaforiskt bruk av historien. Det handlar kortfattat om att ställa någon politisk intressant företeelse i nuet mot något som är entydigt eller oproblematiskt ont ur historien, exempelvis ett folkmord eller en totalitär regim.²⁴

21. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 59.

22. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 59f.

23. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 60.

24. Karlsson, & Zander, *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*. s. 62-63; Gerner, Kristian, & Karlsson, Klas-Göran, *Folkmordens historia : perspektiv på det moderna samhällets skuggsida*, Stockholm, 2005. s. 322-323.

3 BAKGRUND

3.1 Forum för levande historia och dess uppdrag

Forum för levande historia (FFLH) är en relativt ny statlig myndighet. Som myndighet har FFLH endast funnits sedan den 1 juni 2003, men grunden till denna myndighet lades redan den 12 juni 1997 i samband med ett tal som dåvarande statsminister Göran Persson höll i riksdagen där han lyfte fram vikten av att informera om *Förintelsen*.²⁵

Som ett resultat av det arbete som sattes igång efter detta tal, publicerades året efter boken *Om detta må ni berätta*. Boken hade till uppdrag att »genom fakta, ögonvittnesskildringar, historiska dokument och ett rikt illustrationsmaterial» ge en bild av *Förintelsen*.²⁶ Boken trycktes upp och distribuerades i miljonupplaga och har främst distribuerats till olika skolor, men även till familjer med barn i grundskolan och andra personer som aktivt gjort en beställning. Enligt uppgifter beställdes det uppemot 300 000 böcker enbart under de tre första veckorna. Boken har även översatts till andra språk.²⁷

År 2000 tillsatte den dåvarande regeringen, även denna gång under Göran Persson ledning, en utredning som skulle utreda hur man skulle kunna permanenta det arbete som hade påbörjats i samband med arbetet med informationen om *Förintelsen*. Den 1 januari 2003 etablerades och omorganiserades arbetet och tog form av en ny myndighet som fick namnet *Forum för levande historia*.

Det uppdrag som Forum för levande historia nu har, är således ett myndighetsuppdrag och finansieras huvudsakligen med statliga medel. Forumets generella uppdrag har myndigheten själv formulerat enligt följande:

25. Forum för levande historia, *Historik*, <<http://www.levandehistoria.se/om/historik>>; SOU 2001:5, »Forum för levande historia : betänkande», vol. Statens offentliga utredningar, 2001:5, 2001. s. 33; se även Larsson, Ulf, »Forum för levande historia» i Nilson, Bengt, & Johansson, Roger (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift 2002*, 2002. s. 80-82; Gerner, & Karlsson, *Folkmordens historia : perspektiv på det moderna samhällets skuggsida*, 2005. s. 325.

26. SOU 2001:5, »Forum för levande historia : betänkande». s. 36.

27. SOU 2001:5, »Forum för levande historia : betänkande». s. 36.

Forum för levande historia är en myndighet som har uppdraget att – med utgångspunkt i Förintelsen – arbeta med frågor som rör tolerans, demokrati och mänskliga rättigheter. Genom att belysa de mörkaste delarna av mänsklighetens historia vill vi påverka framtiden. Vi lär oss att se mönster. Vi tvingas till reflektion kring frågor som rättvisa, medmänsklighet och personligt ansvar. Vi frågar oss hur det var möjligt, och varför det fortfarande är möjligt.

Vårt mål är att stärka människors vilja att verka för allas lika värde. Vi ska få dem att lyssna, förstå och agera. Men då räcker det inte att informera. Vi måste vara lika kreativa som vi är relevanta.²⁸

Över tid utvecklades det uppdrag som myndigheten ursprungligen hade fått till att även gälla att informera om andra former av diskrimineringar eller brott mot mänskligheten. I linje med både det ursprungliga och utökade uppdraget fick följaktligen myndigheten i samband med budgetpropositionen för år 2007, regeringens – denna gången ledd av Fredrik Reinfeldt – uppdrag att informera om *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer*.²⁹

Det uppdrag som således blev den informationskampanj som idag bär namnet *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer*, utformades enligt följande:

Regeringen ger Forum för levande historia i uppdrag att belysa och informera om kommunismens brott mot mänskligheten. En informationsinsats i tillägg till det arbete som Forum för levande historia gör om nazismen skall också ske om kommunismen.

Som grund för uppdragets genomförande skall Forum för levande historia göra en kartläggning och sammanställning av befintlig forskning på området i Sverige och internationellt samt analysera behovet av kompletterande och fördjupad forskning och, om det behövs, initiera sådan forskning. Forum för levande historia skall arbeta utåtriktat, t.ex. genom seminarier, utbildningsinsatser och utställningar runtom i landet.

Uppdraget skall genomföras i samråd med lärosäten och forskningsfinansierade myndigheter samt andra berörda myndigheter och institutioner.³⁰

Det är denna del av FFLH:s verksamhet eller uppdrag som det har stormat omkring, vilket bland annat slår igenom när det gäller debattinläggen i media.

I *Historielärarnas förenings årsskrift* utgiven år 2002 skrev Ulf Larsson, i egenkap av ordförande i *Kommittén för Levande historia*, angående forumet att »[a]mbitionen är att [...] bidra till ett fördjupat historiemedvetande».³¹

28. Forum för levande historia, *Om forum för levande historia*, <<http://www.levandehistoria.se/om>>

29. Regeringsbeslut 111:40, 2006.

30. Regeringsbeslut 111:40,

31. Larsson, *Forum för levande historia*, 2002. s. 81.

3.2 Bakgrunden till debatten

När det gäller debatten eller snarare debatterna som kommit i kölvattnet av de olika uppdrag - speciellt det senaste utökade uppdraget att belysa och informera om *brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer* – som Forum för levande historia har fått av regeringen, går det omöjligtvis att i en uppsats helt och hållet granska eller analysera alla de olika argument som kommit fram eller de olika vändningar som debatten har tagit. Detta är heller inte avsikten med uppsatsen, vilket har belysts och klargjorts tidigare i uppsatsen (se mer utförligt beskrivet under kapitel 1 under Syfte och frågeställning på sidan 9), utan avsikten med uppsatsen har snarare varit – och det tål att upprepas – att se om det finns någon diskrepans mellan den akademiska världen och skolans värld. Denna debatt är ett ypperligt tillfälle att se hur det förhåller sig med den saken.

Sedan finns en andra avsikt med uppsatsen, nämligen att se om det går att spåra ett kausalförhållande mellan de olika inblandade parterna i debatten och deras syn på informationskampanjen. I samband med denna andra ansats används de verktyg som närmare har presenterat under kapitel 2 under rubrikerna *historiemedvetande* respektive *historiebruk*.

Intentionen med uppsatsen är inte och har aldrig varit att försöka att ge en heltäckande bild av debatten, utan den har snarare varit att med hjälp av debatten försöka att se på användandet av historiebruk och historiemedvetande hos vissa av kontrahenterna och utifrån denna studie se om frågeställningarna (som beskrivs mer utförligt under kapitlet 1.1 Syfte och frågeställning på sidan 9) kan besvaras eller inte.

När det gäller en eventuell debatt om nationalsocialismens brott mot mänskligheten, råder det närmast en konsensus mellan de olika debattörerna, vilket i praktiken innebär att denna presumtiva eller tänkbara del av debatten helt har uteblivit. Detta står i bjärt kontrast till debatten om kommunismens brott mot mänskligheten.

Debatten som sådan har, enligt det material som gått igenom i samband med denna studie, inte först och främst handlat om vilka som har begått de största brot-

ten mot mänskligheten - nationalsocialister eller kommunister - eller vilket brott som därmed skulle få företräde utifrån en statligt initierad informationskampanj.

Även här kan det vara aktuellt att göra några kopplingar till mina frågeställningar (se dessa frågeställningar mer utförligt beskrivna på sidan 11 i slutet av kapitel 1.1). När det gäller frågeställningen som handlar om en eventuell diskrepansen mellan å ena sidan den akademiska världen och å andra sidan högstadieskolorna respektive gymnasieskolorna, kommer debatten att visa sig i jämförelsen mellan den akademiska debatten i kapitel 4.1 och skoldebatt som kom fram i samband med mina intervjuer med historielärarna som jag hade fått möjligheten att intervjua och som finns att läsa i kapitel 4.2 (från sidan 45 och framåt).

När det gäller min andra frågeställning - den som fokuserades kring möjligheten att utifrån mina teoretiska verktyg kunna utröna orsaken till debattörernas olika ståndpunkter och ställningstaganden - kommer debatten att visa på olika sätt att bruka historien och olika sätt att använda sig av ett historiemedvetande. Likaså kommer det att skönjas olika sätt att använda sig av historia baserat utifrån identifikation och identitet, som i förlängningen kan ses som en grund för att de historiebbruk som kommer fram i debatten.

4 DEBATTEN

Den debatt som uppsatsen är fokuserad kring, är först och främst den debatt om FFLH:s informationskampanjer som har förts mellan olika forskare - både bland historiker och statsvetare - men även den debatt som eventuellt har förts mellan historielärare på olika högstadie- och gymnasieskolor i samband med samma informationskampanj. I denna studie har fokus inte legat på att studera kommunismens eller nationalsocialismens brott mot mänskligheten och vilken av dessa ideologier som eventuellt skulle kunna erhålla en eventuell utmärkelse för århundradets brott mot mänskligheten. Utan istället har uppsatsen mer fokuserats kring den problematik som kan uppstå - och som enligt vissa debattörer har uppstått - när det gäller den fria forskningen³² i Sverige samt historieundervisningen i våra högstadie- och gymnasieskolor och då utifrån den aktuella informationskampanj som FFLH har genomfört under de senaste åren.

4.1 Den akademiska debatten

Den debatt som de två, tre senaste åren har präglat en del av forskarvärlden, främst historiker och statsvetare, är inte så mycket om eller hur stora de olika ideologernas brott mot mänskligheten har varit eller inte varit. Utan debatten verkar snarare ha handlat om huruvida det är rimligt att ha en statligt initierad och finansierad informationskampanj som tar upp dessa frågor, men även om man bör eller inte bör belysa de brott mot mänskligheten som har begåtts under kommunistiska regimers styre.

Debatten i sig är inte ny utan fanns delvis även i slutet av 1990-talet, men då gick - så vitt jag kan bedöma - vågorna inte lika högt. Detta kan bero på att det under den tidigare debatten mer eller mindre enbart handlade om förintelsen och det

32. Med debatten om den fria forskningen menar jag den debatt som kretsat kring de statligt initierade informationskampanjer som Forum för levande historia har fått i uppdrag att bedriva.

då var nationalsocialismens illgärningar som var i fokus. En kampanj för att även belysa kommunismens brott mot mänskligheten var mer krav från den dåvarande borgerliga oppositionen och var mer, utifrån vänsterns horisont, att betrakta som ett ofarligt embryo till en eventuellt framtida informationskampanj.

När det gäller debatten som pågick - och som fortfarande pågår, dock inte lika frekvent eller intensivt - under hösten 2007, samt under våren och sommaren 2008, kan sägas att debatten mestadels av har skett både mellan olika akademiker och då främst företrädare av historiker och samhällsvetare, dels mellan olika akademiker och politiker från olika politiska partier, men även flera politiska ledarskribenter har gjort sina röster hörda.

4.1.1 Historieuppropet

Det som verkligen satte fart på debatten var det upprop som ursprungligen publicerades på Dagens Nyheters debattsida³³ den 2 april 2008 och som var undertecknat av 253 *akademiska forskare*. Detta upprop finns utlagt på det så kallade historieuppropets hemsida³⁴ där det fram till den 1 september 2009 hade undertecknats av totalt 459 stycken.³⁵

I detta upprop skriver undertecknarna bland annat att:

Som professionella forskare med historien som arbetsfält känner vi en växande oro över att historieämnet görs till slagfält för ideologiska regeringskampanjer och att den öppna, kritiska hållningen och toleransen som Forum för levande historia var avsett att stimulera hotas. [...] Det är naturligt att staten sätter vissa övergripande ramar genom forskningspolitik och skolornas läroplaner. Dessa ramar måste dock vara vida. De får inte inkräkta på demokratiens livsnerv: yttrandefriheten och just toleransen för avvikande åsikter.³⁶

De menar här att de fruktar en ideologisk strid genom olika regeringskampanjer och att detta riskerar att inskränka den öppna och toleranta som FFLH avsåg att

33. Aronsson, Peter, Blomqvist, Håkan *et al.*, »Regeringen gör historia till ideologiskt slagfält», *Dagens Nyheter*, 2008-04-02, <http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=756994>.

34. Peter Aronsson, Håkan Blomqvist *et al.*, *Upprop mot statlig kampanjhistoria*, <<http://www.historieuppropet.se/historieuppropet.pdf>>

35. *Upprop mot statlig kampanjhistoria - undertecknare*, <<http://www.historieuppropet.se/undertecknare.htm>>

36. Peter Aronsson, Håkan Blomqvist *et al.*, *Upprop mot statlig kampanjhistoria*; Aronsson, Peter, Blomqvist, Håkan *et al.*, »Regeringen gör historia till ideologiskt slagfält».

stimulera, men även att det fanns en risk att yttrandefriheten och toleransen för avvikande åsikter hotas i och med en statligt initierad informationskampanj.

Vidare skrivs det i uppropet att

[e]n sittande regering får inte använda skolans historieundervisning som sitt ideologiska vapen, vare sig genom enfrågekampanjer eller på annat sätt. Risken är överhängande att historiska exempel på ondska - som alla tycks kunna enas kring - används för att snäva in gränserna för vad som anses gott och demokratiskt i dagens samhälle.³⁷

Undertecknarna av uppropet betonar här sina farhågor att det demokratiska samhälle vi lever i riskerar att hamna i samma fälla som diktaturerna då de påpekar att i en diktatur är det alltid historieskrivningen som står i statens tjänst.³⁸

4.1.2 Östberg vs Salomon & Karlsson

Efter att ovanstående upprop publicerats på Dagens Nyheter, skrev Kim Salomon, historieprofessor vid Lunds universitet, ett debattinlägg i *Svenska Dagbladet* där han menar att de som protesterar mot att historieämnet görs till ett slagfält för ideologiska regeringskampanjer rent principiellt har helt rätt. Han skriver att »[d]et är varken statens eller regeringens uppgift att i detalj diktera hur historien ska tolkas och användas. Få i historikerskrået stödjer ett sådant agerande».³⁹

Salomon fortsätter sin analys och ifrågasätter varför de som skrivit under uppropet inte protesterade när den första informationskampanjen, den om Förintelsen, genomfördes.

Förra gången gällde det Förintelsen och nazismens offer. Intentionen var förstås god och få höjde rösten mot att regeringen ställde sig bakom katedern för att undervisa svenska folket. Men när kampanjen handlar om kommunistiska regimer blir det appeller och manifest.⁴⁰

Kim Salomon ställer sig frågande inför den haltande logik som uppropet verkar föra fram. Att å ena sidan, med rätta, protestera mot statligt initierade informa-

37. Peter Aronsson, Håkan Blomqvist *et al.*, *Upprop mot statlig kampanjhistoria*; Aronsson, Peter, Blomqvist, Håkan *et al.*, »Regeringen gör historia till ideologiskt slagfält».

38. Peter Aronsson, Håkan Blomqvist *et al.*, *Upprop mot statlig kampanjhistoria*; Aronsson, Peter, Blomqvist, Håkan *et al.*, »Regeringen gör historia till ideologiskt slagfält».

39. Salomon, Kim, »Uppropet saknar trovärdighet», *Svenska Dagbladet*, 2008-04-03,

40. Salomon, Kim, »Uppropet saknar trovärdighet».

tionskampanjer, men å andra sidan hålla tyst när det gäller en viss ideologi som kritiseras och nagelfars i samband med en annan statligt initierad historiekampanj.

Problemet med uppropet är emellertid att det inte på en enda rad nämns att även informationskampanjen om Förintelsen principiellt var betänklig. Inte en gnutta reflektion. Det är uppenbarligen först när kommunismen sätts på de anklagades bänk som information definieras som ideologi.

Det finns inga brandväggar mellan ideologi och principer. Men eftersom de flesta av de underdecknade forskarna tidigare varit tysta och nu inte heller riktar kritik mot första steget i Forum för levande historias informationskampanj förlorar uppropet i trovärdighet. Tydligt får regeringar gärna agera historiker i vissa frågor men inte i andra.⁴¹

Svaret på Salomons debattinlägg låter inte vänta på sig, utan redan några dagar senare kommer ett svar från Kjell Östberg, professor i samtidshistoria vid Södertörns högskola och en av de ursprungliga underdecknarna av uppropet.

Östberg går till generalangrepp och anklagar Salomon för att påstå att underdecknarna av uppropet saknar trovärdighet och frågar sig var Salomon har befunnit sig de senaste åren då Östberg hävdar att det funnits en intensiv debatt »bland forskare som Forum för levande historia och forskningens politisering. Åtskilliga av uppropets initiativtagare har varit djupt engagerade i denna debatt.»⁴²

Östberg tar även tillfället i akt att citerar Salomons kollega vid Lunds universitet, Klas-Göran Karlsson och omnämner honom med epitetet »chefsideolog bakom Forum för levande historias kommunistkampanj». Östberg frågar sig om Salomon står bakom »Karlsson 2002 eller Karlsson 2008»⁴³, då han citerar Karlssons farhågor med kampanjhistoria i Levande historias regi.

Kim Salomon besvarar Östbergs kritik dagen efter och börjar med att fastslå att han och Östberg är överens så till vida att »[d]et är inte lyckat med statligt regisserade historiekampanjer».⁴⁴ Men det är inte där problemet ligger, utan problemet är, menar Salomon, att uppropet som Östberg försvarar enbart riktar »mot kampan-

41. Salomon, Kim, »Uppropet saknar trovärdighet».

42. Östberg, Kjell, »Forskningens politisering är ingen ny fråga», *Svenska Dagbladet*, 2008-04-08, http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/artikel_1107407.svd.

43. Östberg, Kjell, »Forskningens politisering är ingen ny fråga».

44. Salomon, Kim, »Missad chans till principiell kritik», *Svenska Dagbladet*, 2008-04-09, http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/artikel_1111453.svd.

jen om brott i kommunismens namn, medan den om nazismens offer inte nämns».⁴⁵

Salomon korrigerar även Östbergs påstående att Salomon skulle ha sagt att undertecknarna av uppropet skulle sakna trovärdighet. Salomon menar tvärtom att det är »uppropet [som] förlorar i trovärdighet, eftersom endast den ena av de två kampanjerna kritiseras»⁴⁶ och inte först och främst de som har undertecknat det. Vidare anser Salomon att:

det positiva som uppropet kan föra med sig är en förnyad diskussion om historieforskningens och - förmedlingens roll i relation till staten. På ett övergripande plan måste staten självklart ha inflytande, men gränserna för ett skäligt och rimligt inflytande är otydliga och gråzonerna många. Där behövs fortlöpande debatt.⁴⁷

Men Salomon menar att uppropet även borde innehålla kritik mot den första informationskampanjen för att få en större trovärdighet.

Efter dessa inlägg kom även ett inlägg från Klas-Göran Karlsson, professor i historia vid Lunds universitet, som svar på det som Östberg hade framfört i debatten. Karlsson börjar med att göra klart att forskaruppvetandet »visar att det finns ett starkt motstånd mot forskning som rymmer en kritisk granskning av kommunistisk ideologi och maktutövning».⁴⁸ Sedan fortsätter han att berätta att detta arbete som han nu är delaktig i i samband med den nuvarande informationskampanjen, »är bland det viktigaste jag har gjort i mitt professionella liv».⁴⁹

Han fortsätter sedan med att ta upp tre frågor som han anser vara viktiga i debatten och i sakfrågan. För det första talar han om *relevans* där han med bestämdhet hävdar att »[i]nget ämne är mer angeläget att belysa vetenskapligt, existentiellt och moraliskt än 1900-talets totalitära regimers massmord på sina egna medborgare».⁵⁰

För det andra, handlar det om den fria forskningen. Här menar Karlsson att »[d]et är intressant att så många materialistiskt orienterade forskare så helhjärtat

45. Salomon, Kim, »Missad chans till principiell kritik».

46. Salomon, Kim, »Missad chans till principiell kritik».

47. Salomon, Kim, »Missad chans till principiell kritik».

48. Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?», *Svenska Dagbladet*, 2008-04-24, http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturbedebatt/artikel_1172953.svd#.

49. Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?».

50. Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?».

slutit upp bakom denna idealistiska uppropstanke» och att »[r]esultatet kan granskas i en öppen debatt».⁵¹

Vidare frågar sig Karlsson varför »Forums historieskrivning principiellt [är] anorlunda än den som sker i skolan, eller genom pengar som direkt riktas mot vissa forskningsområden genom Vetenskapsrådet?»⁵² Karlsson menar också att det är olyckligt att de forskningspengar som finns som »skulle kunna röra Sovjetkommunistisk terrorhistoria kanaliseras via Östersjöstiftelsen⁵³, och därmed bara är tillgängliga för forskarna vid Södertörns högskola» och att något säger honom »att deras intresse är svag».⁵⁴

Den tredje frågan rör historieförmedling och här förklarar Karlsson för den förändrade synen han nu har på FFLH:s verksamhet. Tidigare var han kritisk till verksamheten, men att denna kritik främst »gällde bristen på pedagogisk reflektion, och mot att det framstod som om Forums förintelsekampanj skulle ersätta historieämnet i skola».⁵⁵ Likaså menar Karlsson att som historiker bör man »arbeta för att föra ut vetenskapliga perspektiv i samhället, istället för att söka skydd bakom urholkade begrepp som »fri forskning», om bevekelsegrunderna är rimliga och öppet redovisade».⁵⁶

Karlsson avslutar sin debattartikel med att han gärna skriver om kommunismens illdåd i den tidskrift som Kjell Östberg är redaktör för, nämligen *Tidsignal* det socialistiska partiets tidskrift, men att han samtidigt tvivlar på att han kommer att bli inbjuden att skriva om kommunismens illdåd.

Till Karlssons försvar, kan det sägas att han redan för tio år sedan skrev om detta dilemma i år 2000 upplaga av *Historielärarnas förenings årsskrift*, där han i sista stycket kommer fram till två alternativa lösningar på dilemmat om kampanjhistoria och politikens inblandning i historieundervisningen, nämligen följande:

51. Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?».

52. Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?».

53. En stiftelsen som bildades av den svenska regeringen 1994 och som har som uppgift att forska inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa. Stiftelsen har även som uppgift att stödja forskning och utbildning vid Södertörns högskola, dit Kjell Östberg är knuten. Därav kopplingen till Östersjöstiftelsen som Karlsson för i sitt debattinlägg med Östberg.

54. Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?».

55. Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?».

56. Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?».

Det finns två lösningar på dilemmat. Den kortsiktiga är att i nästa skede vidga Levande historia till att omfatta också andra folkmord och brott mot de mänskliga rättigheterna, bland dem det sovjetkommunistiska. Den långsiktiga och bästa lösningen är däremot att helt avskaffa kampanjhistorien och låta skolans historielärare med förstärkta resurser förmedla kunskaper om sådant som de är professionellt tränade till, däribland både Förintelsen, den sovjetiska terrorn och vår föränderliga svenska hållning till dessa historier.⁵⁷

4.1.3 Norrlid & Sjölander vs Alm

I samband med den aktuella informationskampanjen följde flera olika debattinlägg i olika tidningar, tidskrifter och facktidning. Bland annat debatterades frågan i den vänsterorienterade tidskriften *ETC* där Ingemar Norrlid och Jonas Sjölander - som bägge två undertecknade det som de själva kallar »akademikeruppropet mot statlig kampanjhistoria» - anklagade regeringen för att »försöka politisera historieskrivningen».⁵⁸ Inledningsvis vill de i sin artikel betona och påminna om »nödvändigheten i att hålla isär de mer politiserade synsätten och historiska kunskaper som är vetenskapligt underbyggda och empiriskt prövade».⁵⁹ De börjar sitt kritiska resonemang med att skriva:

[p]å Levande historias hemsida ägnas några rader åt Pariskommunen. Den röda terrorn under belägringen av Paris våren 1871 har tjänat som förebild för senare kommunistiska illdåd, enligt en av medarbetarna vid den borgerliga regeringens upplysningskampanj om brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer.⁶⁰

Deras kritik verkar främst inrikta sig på det som de i FFLH:s informationsmaterial⁶¹ anser är en felaktig historiebeteckning och då inriktar de sig specifikt på historiebeteckningen av Pariskommunen. De försöker sedan att förklara vad de anser Pariskommunen står för i ett historiskt perspektiv genom att sätta in det i ett historiskt skeende. Norrlid och Sjölander vänder sig starkt emot att FFLH - som de

57. Karlsson, Klas-Göran, »Levande historia som politik. Kampanjhistorien och historieämnets kräftgång» i Nilson, Bengt, & Samuelson, Jan (red.), *Historielärarnas förenings årskrift 2000*, 2000. s. 28.

58. Ingemar Norrlid, & Jonas Sjölander, *När historia blir politik*, 2008-05-05, <<http://etc.se/artikel/17387/naer-historia-blir-politik>>

59. Ingemar Norrlid, & Jonas Sjölander, *När historia blir politik*.

60. Ingemar Norrlid, & Jonas Sjölander, *När historia blir politik*.

61. Det informationsmaterial som Norrlid och Sjölander här hänvisar till, är det material som Martin Alm längre ner i min uppsats refererar till som »Perspektiv på brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer» och som ingår i faktahäftet *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer*.

ser det - »försöker att dra idémässiga linjer från det som beskrivs som Pariskommunens terror, till Marx och Lenin». ⁶² Norrlid och Sjölander lägger den största delen av sin kritik mot den »[m]ytologisering av historien [som] är ett vanligt sätt att göra politiska vinster i samtiden; precis som det är vanligt att segrarna lägger historien till rätta för att de själva ska framstå i en positiv dager». ⁶³

Likaså anser Norrlid och Sjölander att FFLH med hjälp av denna mytologisering försöker göra »bruk av dessa myter om Pariskommunen, dock inte i syfte att hylla Kommunen utan för att utmåla den som startpunkt och som modell för terror och folkmord i kommunistiska regimer under 1900-talet» ⁶⁴ och att det - enligt författarnas mening - är en felaktig historiebeteckning och en klar politisering av historieskrivningen.

De skriver vidare att »[e]n av de viktigare uppgifterna för historikern är att ge röst åt förlorarna i historien» ⁶⁵ och att man med det ska sätta in Pariskommunen i sitt historiska sammanhang i samband med fransk-tyska kriget som hade brutit ut året innan, dvs 1870.

I slutet av sin framställan radar de upp en lång lista med historiska skeenden och händelser ⁶⁶ som de frågar sig - utifrån sin tolkning av FFLH:s logik i samband med dess beskrivning av Pariskommunen - »i vilken utsträckning den konservativa Versaillesregeringens agerande i enlighet med logiken hos Levande historia kan sägas ha utgjort förebild och inspirationskälla för senare interventioner, folkmord och övergrepp genomförda av västliga imperialistiska stormakter». ⁶⁷

Som ett svar på Norrlids och Sjölanders specifika kritik gentemot FFLH:s material, skriver Martin Alm - en av huvudförfattarna till FFLH:s informationsmaterial i den aktuella informationskampanjen - att »Pariskommunen nämns i faktahäftet i ett sammanhang där det diskuteras i vilken utsträckning olika kommunistiska regimer lärt av och hämtat inspiration från varandra» och att:

62. Ingemar Norrlid, & Jonas Sjölander, *När historia blir politik*.

63. Ingemar Norrlid, & Jonas Sjölander, *När historia blir politik*.

64. Ingemar Norrlid, & Jonas Sjölander, *När historia blir politik*.

65. Ingemar Norrlid, & Jonas Sjölander, *När historia blir politik*.

66. Norrlid och Sjölander tar bland annat upp Koreakriget, Vietnamkriget, Latinamerikanska diktaturer på 1970- och 1980-talen som exempel.

67. Ingemar Norrlid, & Jonas Sjölander, *När historia blir politik*.

Poängen i faktahäftet är således inte att ge en historisk exposé över Pariskommunen utan att nämna dess roll inom marxistiskt tänkande kring revolutionen, och då är det Marx och hans efterföljares analyser som har betydelse, inte det faktiska historiska skeendet under kommunens tid.⁶⁸

Alm menar här att det inte är Pariskommunen i sig som är själva fokus i framställningen, utan ska mer ses som ett exempel på en av flera inspirationskällor för senare marxistiska revolutioner. Här påpekar Alm att Norrlid och Sjölander tydligen har övertolkat det som står i informationstexten och att herrarna »själva [är] påfallande slarviga i sin läsning av texten», deras klagande »på slarv och bristande contextualisering» till trots.⁶⁹

Alm anknuter även till den argumentation som Norrlid och Sjölander förde fram i samband med deras uppräknings av sentida (efter Pariskommunen) händelser som eventuellt kunde länkas samman med Versaillesregeringens handlande i samband med Pariskommunen och dess fall. Han fastslår att:

Uppräkningen av andra övergrepp och folkmord tycks vidare bygga på något slags föreställning om att kommunistiska regimers skuld skulle minska genom att man pekar på brott som icke-kommunistiska regimer gjort sig skyldiga till. [...] Dessa och andra brott kan också vara värda att uppmärksammas, men den föreliggande textens ämne är inte alla brott mot mänskligheten utan just brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer.⁷⁰

Alm besvarar också den kritik som han anser sig se i Norrlids och Sjölanders text som går ut på att de anser »texten [driver] en tes om »socialismens terroristiska anatomi».⁷¹ Alm besvarar den tesen med att texten »i faktahäftet redogör för en rad olika faktorer som av forskare ansetts kunna bidra till förklaringen av kommunistiska regimers brott mot mänskligheten» och att »texten redovisar inte mina personliga uppfattningar utan de förklaringar och tolkningar som kommer till synes i forskningen om kommunistiska regimer, och då är det min skyldighet att redovisa dessa forskares uppfattningar likaväl som andra".⁷²

68. Martin Alm, *Kommunismens brott inte relativa*, 2008-05-11, <<http://etc.se/artikel/17428/kommunismens-brott-inte-relativa>>

69. Martin Alm, *Kommunismens brott inte relativa*.

70. Martin Alm, *Kommunismens brott inte relativa*.

71. Martin Alm, *Kommunismens brott inte relativa*.

72. Martin Alm, *Kommunismens brott inte relativa*.

Dock instämmer Alm med Norrlid och Sjölander att historiska kunskaper ska vara vetenskapligt underbyggda och empiriskt prövade, men fortsätter:

det tycks inte räcka för att undvika politisering. Det finns knappast någon forskning om kommunistiska regimer som inte har ideologiska implikationer av ett eller annat slag. [...] Det är historie-ämnet [sic!] som sådant som är ideologiskt laddat. Norrlids och Sjölanders artikel visar bara den att historia redan är politik.⁷³

4.1.4 Bjereld

En annan av dem som varit ledande i sin kritik mot den pågående informationskampanjen och som även var en av de ursprungliga undertecknarna av Historieuppropet, är Ulf Bjereld, verksam som professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Den kritik som Bjereld fört fram och fokuserar sig på, verkar i huvudsak varit kritik gentemot informationskampanjer i statlig regi som sådana och detta kommer till uttryck bland annat genom att Bjereld skriver att hans »ställningstagande har sin grund i en oro över politikerns försök att detaljstyra historieförmedlingen i samhället. Spåren förskräcker».⁷⁴ Bjereld skriver även att »[d]et råder ingen tvekan om det förtryck som rått i kommunistiska stater, eller om de humanitära lidandena som följt i förtryckets spår. Men det kan inte vara statsmaktens uppgift att i kampanjform styra historieskrivningen».⁷⁵ Med detta vänder han sig mot att staten ska ha, som han ser det, ett slags tolkningsföreträdare när det gäller historieskrivningen.

Vidare påpekar Bjereld att »[l]ärarhandledningen i kampanjen om kommunistiska regimer skriver: I en diktatur står alltid historieskrivningen i statens tjänst. Formuleringen borde leda till självrannsakan».⁷⁶

73. Martin Alm, *Kommunismens brott inte relativa*.

74. Bjereld, Ulf, »Lägg ner statens propaganda- myndighet», *Expressen*, 2008-04-03, <http://www.expressen.se/debatt/1.1108580/lagg-ner-statens-propaganda-myndighet>.

75. Bjereld, Ulf, »Lägg ner statens propaganda- myndighet».

76. Bjereld, Ulf, »Lägg ner statens propaganda- myndighet».

4.1.5 Kramár

En annan författare, Leo Kramár, som tidigare skrivit en bok om *Rasismens ideologer*, skriver drygt en vecka efter historieuppropet infördes i *DN*, ett inlägg i samma tidning där han ifrågasatte de som undertecknat historieuppropets syften med deras kritik:

Man säger sig frukta statlig styrning av forskningen. Jag har upplevt både nazismen och kommunismen på eget skinn och jag är inte ett dugg rädd för en upplysningskampanj från svenska myndigheters sida så länge den bygger på oberoende forskning.⁷⁷

Vidare ställer han sig frågan: »[ä]r det inte märkligt att bland undertecknarna saknas just de historiker som forskar om folkmorden? Av 129 forskare vid historiska institutionen i Lund har hela 9 anslutit sig. Historieuppropet är en politisk aktion under vetenskapens täckmantel.»⁷⁸ Han menar att de som säger att de »frukta statlig styrning av forskningen», inte behöver känna sig ängsliga inför en »upplysningskampanj från svenska myndigheters sida så länge den bygger på oberoende forskning».⁷⁹ Istället för den ofta framförda orsaken till kritiken mot kampanjen som bland andra de som undertecknat uppropet brukar hänvisa till, så frågar sig Kramár om syftet inte istället kan vara något annat, nämligen:

Det är en kraftsamling av den akademiska vänstern som känner sig provocerad och hotad. Sanningen svider och för troende marxister är varje jämförelse mellan kommunismen och nazismen en hädelse värre än döden. Att de unga skulle få en riktig bild av de kommunistiska folkmordens omfattning är farligt.⁸⁰

4.1.6 Upplysning om kommunism

Det finns även de, som exempelvis Anders Hjelmdahl och Camilla Andersson som 2006 startade föreningen *Upplysning om kommunism (UOK)*, som anser att FFLH inte har tagit sitt uppdrag på allvar, utan istället har »[d]e accepterar inte regeringens definition av kommunismens brott för att sådana brott inte har förekommit. De resonerar enligt samma logik som att tyska SS skulle ha begått brott i na-

77. Kramár, Leo, »Förintelsen får inte relativiseras», *Dagens Nyheter*, 2008-04-10,

78. Kramár, Leo, »Förintelsen får inte relativiseras».

79. Kramár, Leo, »Förintelsen får inte relativiseras».

80. Kramár, Leo, »Förintelsen får inte relativiseras».

zismens namn men att nazismen som sådan skulle ha varit oskyldig». ⁸¹ Anledningen till detta anser UOK bestå i att det finns vänsterpartister och andra i ledningen för FFLH och »Man kan inte förvänta sig att de skall upplysa om brotten hos den ideologi deras egen rörelse stött finansiellt». ⁸²

För att undvika detta så föreslår de bland annat att »det bästa vore att stöpa om Forum för levande historia till en stiftelse ur vilken det gick att söka medel för seriös forskning och andra verksamheter". ⁸³ Detta torde i ett slag ta bort en stor del av den kritik mot FFLH som har bestått i att det är en statlig myndighet som har fått i uppdrag att bedriva olika historiska informationskampanjer.

Det verkar inte enbart vara UOK som framför denna invändning och som föreslår att man borde omvandla myndigheten till »ett självständig institut i stiftelseform med en grundläggande urkund och en styrelse med stark förankring i forskarvärlden». ⁸⁴

Det finns, enligt UOK, indikationer på att för vissa politiker och även initierade forskare så länge det handlar om Förintelsen och om nazismen, har det med historia att göra, men så fort det handlar om kommunismen så är det inte längre historia utan har då gått över gränsen och istället blivit politik. »Blir det diskussioner på grund av att en historisk händelse aktiveras blir svaret att avaktivera den». ⁸⁵

4.1.7 Hjelmdahl i HLFÅ 2008

Debatten har sagt tidigare rasat både i media och i akademikernas egna tidskrifter. I *Historielärarnas Förenings* årsskrifter går det i de senaste två åren hitta flera inlägg som har med den aktuella debatten att göra.

81. Haage, Fredrik, »Folkbildare i kamp mot kommunismen», *Smålandsposten*, 2009-02-20, [http://www.smp.se/ledare/folkbildare-i-kamp-mot-kommunismen\(876920\).gm](http://www.smp.se/ledare/folkbildare-i-kamp-mot-kommunismen(876920).gm).

82. Haage, Fredrik, »Folkbildare i kamp mot kommunismen».

83. Haage, Fredrik, »Folkbildare i kamp mot kommunismen».

84. »Levande, inte statlig historia», *Dagens Nyheter*, 2006-12-23, <http://www.dn.se/opinion/levande-inte-statlig-historia-1.433897>.

85. Juan Flores, *Historien har blivit en storsäljare*, 2008-09-22, <<http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=831194>>

I 2008 års upplaga av årsskriften skriver Anders Hjelmdahl⁸⁶ om den eventuella orsaken till varför kommunismens brott har förringats och ursäktats under så lång tid. Han pekar på en diskrepans mellan hur man i historieundervisningen ser nationalsocialismen och kommunismen.

Vad gäller nazismen betraktas kopplingen mellan ideologi och praktisk handling allmänt som tydlig, följdriktig och okontroversiell. Det omvända gäller beträffande kommunismen.⁸⁷

Hjelmdahl menar här att det är näst intill omöjligt för en svensk skolelev att förstå innebörden av begrepp som »det egendomslösa samhället» och vad detta har inneburit i praktiken för miljontals människor, om de inte får höra talas om den terror och det förtryck som kommunistiska ledare såsom Lenin, Stalin, Mao med flera, utsatte sina landsmän för.⁸⁸

Vidare för Hjelmdahl fram en tänkbar förklaring till varför det finns en sådan kunskapsbrist i våra svenska skolor och universitet och den tes han för fram är att det förmodligen inte handlar enbart om att läroböckerna skulle komma till korta när det gäller kunskapen, utan att det snarare är följande som är den bakomliggande orsaken:

Den närmast totala okunskapen som vi möts av gällande kommunismens brott beror knappast helt och hållet på brister i specifika läroböcker, utan snarare på en ovilja hos delar av en intellektuell kultur att se realiteten bakom en ideologi vars förment goda egenskaper man sympatiserar med.⁸⁹

Lösningen på detta dilemma eller problem, är inte, menar Hjelmdahl, att det ska finnas en statlig påbjuden historieskrivning. Istället menar han, som företrädare för UOK, att »historieundervisningen bör bedrivas av historielärarna själva, och att dessa ges de resurser som krävs för att kunna göra detta på bästa sätt».⁹⁰ Som en följd av detta resonemang anser Hjelmdahl och UOK att det knappast finns några anledningar att tro att detta informationsarbete skulle kunna bedrivas bättre i stat-

86. Anders Hjelmdahl grundade 2006, tillsammans med Camilla Andersson, organisationen *Upplysning om kommunismen (UOK)* som är en partipolitisk obunden organisation med syfte att upplysa om kommunismens brott.

87. Hjelmdahl, Anders, »Det är viktigt att upplysa om kommunismen» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift*, 2008. s. 66.

88. Hjelmdahl, *Det är viktigt att upplysa om kommunismen*, 2008. s. 66.

89. Hjelmdahl, *Det är viktigt att upplysa om kommunismen*, 2008. s. 67.

90. Hjelmdahl, *Det är viktigt att upplysa om kommunismen*, 2008. s. 66.

lig regi än med hjälp av fristående aktörer eller varför inte historielärarna själva? Snarare ser UOK den statliga inblandningen som en av grundorsakerna till »de problem, den snedvridning och den kunskapsbrist»⁹¹ som för närvarande finns i historieämnet ute på våra skolor.

4.1.8 Gerner i HLFÅ 2008

En av historieprofessorerna vid Lunds universitet, Kristian Gerner, skriver i *Historielärarnas förenings årsskrift 2008* att »det väckte ont blod att Forum för Levande historia tio år efter sin [...] började informera om kommunismens brott».⁹² Vidare fortsätter Gerner med att ta upp den historierevisionism som har varit så omtalad när det gäller att försöka att förneka nationalsocialisternas brott. Han menar att denna revisionism finns att hitta även hos sympatisörerna av kommunismen och att den kan delas upp i en mer hårdför variant och en lite mildare dito. Den hårdföra varianten förnekar all form av terror och all form av massmord som skedde under de kommunistiska regimerna i Sovjet, Kina eller andra kommunistdiktaturer, medan den lite mildare varianten mer går ut på att försöka att påstå att det var av »misstag» som människor dog, men att den modernisering som skedde under kommunismens styre, var långt viktigare än de »misstag» som begicks. Dessa revisionisters främsta målsättning idag är att försöka att förhindra att folk, och då speciellt ungdomar i våra skolor, ska informeras om kommunismens brott.⁹³

En sinnrik och förfinad variant av denna revisionism, är att manipulera språket genom diverse omskrivningar. Enligt Gerner är Åsa Linderborg ett talande exempel på denna manipulation när hon i en artikel i Aftonbladet den 29 augusti 2007 istället för att skriva att de i Sovjet som tänkte självständigt arresterades och deporterades, skrev att de »omplacerades».⁹⁴

Likaså skriver Gerner i sin artikel att Åsa Linderborg i »ett direkt förnekande av historiska fakta hävdade [...] att det inte var Marx lära som låg till grund för Sov-

91. Hjelmdahl, *Det är viktigt att upplysa om kommunismen*, 2008. s. 67.

92. Gerner, Kristian, »Kommunismens brott går inte att förneka» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift*, 2008. s. 71.

93. Gerner, *Kommunismens brott går inte att förneka*, 2008. s. 71.

94. Gerner, *Kommunismens brott går inte att förneka*, 2008. s. 72.

jetunionens politiska system och ekonomi».⁹⁵ Gerner menar att »[m]ed samma logik kan man hävda att den nazistiska ideologin inte har något samband med den nazistiska Förintelsen av judarna».⁹⁶

I slutet av sin artikel besvarar Gerner tre frågor⁹⁷ som han fått av *HLEÅ*:s redaktör Bengt Nilson. Gerner börjar med att besvara frågorna med att det på grund av en bristfällig historieundervisning och skolornas oförmåga att tillgodose detta specifika behov av kunskap om Förintelsen och andra folkmord under 1900-talet, *blev* rätt att skapa den statliga myndigheten FFLH.⁹⁸ Likaså anser Gerner att det är viktigt och värdefullt att icke-statliga aktörer bedriver upplysningskampanjer om vad dessa olika regimer har ställt till med.⁹⁹ Slutligen menar han att det inte endast behövs en kampanj för att upplysa om kommunismens brott, utan även upplysning om den ekonomiska och politiska verklighet som kommunismen representerar. Frågan är dock *hur* denna upplysning ska gå till, vilket han inte hade något svar på.¹⁰⁰

4.1.9 Alf W Johansson i *HLEÅ* 2008

I samma årsskrift som ovan, skriver Alf W Johansson - professor i historia vid Södertörns högskola - i samband med att han besvarar samma frågor som Kristian Gerner tidigare har besvarat, genom att hänvisa till en artikel som Bo Rothstein - professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet - skrev i *Svenska Dagbladet* den 29 oktober 2007, där Rothstein menar att det finns en »sammanblandning mellan myndighetsutövning och ideologiproduktion»¹⁰¹ och att »[d]et är inte längre staten som skall göra vad folket vill utan folket som skall fostras att göra som

95. Gerner, *Kommunismens brott går inte att förneka*, 2008. s. 72.

96. Gerner, *Kommunismens brott går inte att förneka*, 2008. s. 72. (se även en liknande diskussion och liknande tankegångar som framförs av OUK och som citeras på sidan 38 här ovan).

97. För övrigt samma frågor som jag sedermera använde mig av i mina intervjuer av historielärare på högstadie- och gymnasieskolor och som finns dokumenterat under rubriken Skoldebatten, 45

98. Gerner, *Kommunismens brott går inte att förneka*, 2008. s. 72-73.

99. Gerner, *Kommunismens brott går inte att förneka*, 2008. s. 73.

100. Gerner, *Kommunismens brott går inte att förneka*, 2008. s. 73.

101. Johansson, Alf W, »När alla är ense om att det goda är gott, då uppstår det onda» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift*, 2008. s. 75; Rothstein, Bo, »Begränsa statlig opinionsbildning», *Svenska Dagbladet*, 2009-12-20, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/begransa-statlig-opinionsbildning_541171.svd.

staten vill».¹⁰² Alf W Johansson menar att de olika organisationer som Rothstein nämner i sin artikel - HomO, BO, HO, DO - »söker på olika sätt knyta forskare till sig för att skaffa sig vetenskaplig legitimation och stärka intrycket att de står över den samhälleliga ideologiproduktionen».¹⁰³ Johansson menar att även FFLH kan räknas in bland dessa ideologiproducerande organisationer och att regeringen har gjort FFLH en björntjänst genom att utöka deras uppdrag att även omfatta information om kommunismens brott. Han anser att denna ideologisering »på sikt kommer att försvaga myndighetens legitimitet».¹⁰⁴ Han vänder sig även mot tendenserna att det nu inte längre talas om »kommunismens brott utan om att brännmärkning av kommunismen som ideologi»¹⁰⁵, en tendens vilket han i förlängningen anser vara ett hot mot yttrandefriheten.

4.1.10 Edquist i HLFÅ 2008

Samuel Edquist - även han verksam vid Södertörns högskola - förordar i samma årsskrift att FFLH bör avvecklas. Samtidigt som han skriver att det kan ses som naturligt att »staten sätter ramarna för innehållet i historisk forskning och undervisning - det har ju alltid skett genom forskningspolitik och skolornas läroplaner», men han menar samtidigt att grundprincipen för FFLH är »att statligt reglera historieskrivningen på enskilda detaljers nivå»¹⁰⁶ vilket inte verkar falla i god jord hos Edquist. Edquist frågar sig om denna »accelererande trend att be om ursäkt för händelser i förgångna tid [...] faktiskt skapar en verklig handlingsberedskap mot fördomar och ondska i vår samtid och framtid» eller om det »paradoxalt nog minskar beredskapen inför samtida oönskade företeelser»?¹⁰⁷

Edquist hävdar att »[d]et kan inte vara statens uppgift att i detalj bestämma hur vi ska tolka och förmedla historien»¹⁰⁸ och han menar därför att den statliga myn-

102. Johansson, *När alla är ense om att det goda är gott, då uppstår det onda*, 2008. s. 75.

103. Johansson, *När alla är ense om att det goda är gott, då uppstår det onda*, 2008. s. 75-76.

104. Johansson, *När alla är ense om att det goda är gott, då uppstår det onda*, 2008. s. 76.

105. Johansson, *När alla är ense om att det goda är gott, då uppstår det onda*, 2008. s. 77.

106. Edquist, Samuel, »Forum för levande historia bör avvecklas» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift*, 2008. s. 79.

107. Edquist, *Forum för levande historia bör avvecklas*, 2008. s. 79.

108. Edquist, *Forum för levande historia bör avvecklas*, 2008. s. 81.

digheten FFLH därför bör avvecklas. Likaså menar han att alternativet till detta nuvarande »statliga ideologiska institut»¹⁰⁹ bör vara att skolundervisningen i historiska kunna erbjuda en helhetsbild av det förflutna och inte som nu delas upp i självständiga delar som inte kan kopplas samman med varandra. Då blir även undervisningen av de olika historiska ideologierna »självklara beståndsdelar i den historiska utvecklingen» och han menar att »just detta har försvårats av nedmonteringen av historieämnet i skolorna».¹¹⁰

4.1.11 Lagförslag inom EU

En annan fråga som kommit upp i kölvattnet av den aktuella informationskampanjen och den efterföljande debatten, är frågan om det finns någon risk eller fara med att det skulle finnas någon censur inom den historiska forskningen eller inte. Det som dragit igång dessa farhågor är ett lagförslag till EU-parlamentet från 2007 som handlade om att »den historiska sanningen hädanefter ska slås fast av politiker och domstolar».¹¹¹

Dessa ingrep i yttrandefriheten och i den fria historieforskningen började i Frankrike redan för snart 20 år sedan med

kriminalisering av en liten udda grupp historiker som i större eller mindre grad förnekade Förintelsen. 2006 straffbelades också förnekelse av Turkiets folk mord på armenierna 1915. Turkiet svarade med att förbereda kriminalisering av förnekelse av Frankrikes brott i Algeriet.¹¹²

Det finns de som anser att liknande lagar skulle kunna införas i flera andra europeiska länder, både inom och utanför EU och som då starkt skulle begränsa den fria forskningen och informationsrätten. Bl a säger historikerna Deborah Lipstadt säger att sådana här lagar ger intrycket att man inte har tillräckligt med bevis för sin sak».¹¹³ Denna risk finns även i statligt initierade informationskampanjer såsom de som finns inom FFLH:s olika uppdrag.

109. Edquist, *Forum för levande historia bör avvecklas*, 2008. s. 81.

110. Edquist, *Forum för levande historia bör avvecklas*, 2008. s. 81.

111. Palm, Lennart, »Censurera inte historisk forskning», *Svenska Dagbladet*, 2007-02-23, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_204273.svd.

112. Palm, Lennart, »Censurera inte historisk forskning».

113. Palm, Lennart, »Censurera inte historisk forskning».

4.2 Skoldebatten

För att uppnå syftet med uppsatsen och att kunna besvara framförallt den första frågeställningen, genomfördes intervjuer med några historielärare ute på »fältet» vilka arbetar på gymnasie- respektive högstadienivå. Detta för att se om debatten eller informationskampanjen på något sätt har påverkat eller inverkat på det sätt de undervisar i de aktuella spörsmålen.

Hur urvalet av vilka lärare som skulle intervjuas har redan redogjorts för under rubrik 1.4 Material och källkritik på sidan 13 och tas inte upp igen.

Alla de intervjuer som genomfördes i samband med denna studie, utgick från ett antal standardfrågor, frågor som ställdes till alla dem som intervjuades. Dessa frågor ska ses dels som ett sätt att enkelt och utan alltför mycket tidspillan komma in på ämnet, dels som ett sätt att försöka styra upp samtalet kring de aktuella frågeställningarna. Frågorna skulle mycket väl kunna ha gjorts mer djuplodande och mer allomfattande, men då både de som intervjuades och min tid var begränsad, så beslöt jag mig för att ha dessa frågor som utgångspunkt för samtalen. Frågorna som inledde och på flera sätt ramade in intervjuerna var följande:

- Känner du till informationskampanjen som Forum för levande historia har fått i uppdrag av regeringen att genomföra i skolorna och ute i samhället?
- Vad gör du åt debatten?
- Finns det en risk att ytterligare en statligt initierad kampanj kommer att urholka tron på en fri historieforskning?
- Finns det en risk att denna nya informationskampanjen riskerar att förringa nationalsocialismens brott mot mänskligheten?
- Kan man gradera brotten och i så fall hur ska man gradera dem?
- Hur fördelar du eller kommer du att fördela din tid i undervisningen om nationalsocialismens respektive kommunismens brott mot mänskligheten?
- Vad får denna problematik för konsekvenser för undervisningen?

Dessa frågor hade inte lämnats i förväg, utan ställdes i sin helhet i samband med intervjuerna. I anslutning till ovanstående frågor, fick de även svara på några frågor som tidigare hade diskuterats i förra årets Historielärarnas förening Årskrift 2008¹¹⁴:

1. Är det fel att ha en statlig myndighet som Forum för levande historia?
2. Är det fel att privata aktörer och folkrörelser (som Timbro och ABF) bedriver upplysningskampanjer om kommunismens brott eller om kommunismen i allmänhet?
3. Hur skall opinionsbildning om politiskt kontroversiella historiska företeelser gå till i ett demokratiskt samhälle?

När det gällde gymnasielärare i historia, intervjuades tre stycken, nämligen Ulf Andersson, Håkan Eriksson och Carl-Henrik Larsson. De två förstnämnda undervisar på Vaggaskolan i Karlshamn och den sistnämnda på John Bauergymnasiet i Karlshamn. När det gäller historielärare på högstadiet, intervjuades Andreas Bergman och Tobias Bengtsson, båda två från Norrevångsskolan i Mörrum.

De olika intervjuerna inleddes ungefär på liknande sätt genom att det ställdes några frågor om de kände till den pågående informationskampanjen *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer* och den debatt som uppstått i samband med att den lanserades. Likaså kom frågan upp om de hade tagit del av kampanjen eller inte.

När det gäller samtalen som förs i samband med intervjuerna, kom det fram att de flesta, dock inte alla, hade hört talas om kampanjen. Samma sak gällde debatten som förts i media och inom forskarvärlden. Bland annat så påpekade Tobias Bengtsson att trots att han inte kände till denna aktuella kampanj så väl, hade han tagit del av en del andra kampanjer som FFLH bedrivit under årens lopp. Men att den nu aktuella kampanjen inte var något som hade tagits upp vare sig i lärarrummet eller i samband med ämneskonferenserna.¹¹⁵ Även Carl-Henrik Larsson näm-

114. Gerner, *Kommunismens brott går inte att förneka*, 2008. s. 72-73; Johansson, *När alla är ense om att det goda är gott, då uppstår det onda*, 2008. s. 75-77.

115. Bengtsson, Tobias, »Intervju med historielärare på Norrevångsskolans högstadieskola i Mörrum», 2009-04-22.

de att det inte var något som tagits upp från skolledningens sida, men att han som ensam historielärare i mångt och mycket kunde styra sin undervisning själv, både i fråga om vad som skulle tas upp och i vilken omfattning. Carl-Henrik hade dock hört talas om kampanjen, men inte sett något material från den, förutom det som han fått se i samband med intervjutillfället.¹¹⁶ Inte heller Ulf Andersson hade hört några diskussioner bland kollegorna på Vaggaskolan när det gällde informationskampanjen.¹¹⁷

På frågan om hur de ställde sig till en statligt initierad informationskampanj och att det fanns en myndighet som har till uppgift att bedriva upplysningskampanjer och vidareutbildningar i dessa, i vissa kretsar, kontroversiella ämnen, ansåg de flesta att det kunde finnas risker med statligt initierade kampanjer, men med tanke på att vi lever i en demokrati så är den risken minimal.

Ulf ansåg att hade vi t ex levt i Vitryssland och det funnits en statlig myndighet som hade till uppdrag att visa på hur bra Lukasjenkos styre är, då hade det varit ett problem.¹¹⁸ Kalle betonade att han tvärtom såg det som en fördel att det var en statligt initierad kampanj då det i sig gav en mer objektiv bild av det hela än om exempelvis ett privat företag eller någon ideell intresseorganisation skulle bedrivit en liknande kampanj.¹¹⁹ Här ansåg däremot Ulf att det ligger i de privata organisationernas och även i de ideella organisationerna intresse att bedriva upplysning, allt för att få en så bred upplysning som möjligt.¹²⁰ Andreas Bergman tyckte inte alls att det var något kontroversiellt med att ha en myndighet som bedrev informationskampanjer¹²¹ och på frågan om det fanns en risk att den fria forskningen skulle hotas eller urholkas trodde inte Håkan Eriksson att risken var så överhängande. Men han tyckte, trots att han trodde sig komma att använda sig av materialet i sin undervisning, att de på ett sätt sparkar in redan öppna dörrar. Han menade att han

116. Larsson, Carl-Henrik, »Intervju med historielärare på John Bauersgymnasieskola i Karlshamn», 2009-04-29.

117. Andersson, Ulf, »Intervju med historielärare på Vaggaskolans gymnasieskola i Karlshamn», 2009-04-20.

118. Andersson, Ulf, 2009-04-20.

119. Larsson, Carl-Henrik, 2009-04-29.

120. Andersson, Ulf, 2009-04-20.

121. Bergman, Andreas, »Intervju med historielärare på Norrevångsskolans högstadieskola i Mörrum», 2009-04-22.

inte känner till någon historielärare som inte redan undervisar om och tar upp dessa frågor i sin undervisning.¹²² Detta verkar även Carl-Henrik hålla med om, speciellt med tanke på att även forskningen på våra universitet är beroende av statliga anslag och då per definition inte kan sägas vara helt fri. Samtidigt tillägger han att de som gjort studiematerialet har kopplingar till våra högskolor och universitet, för man kan knappast ta vilken person som helst från gatan och be dem skriva ihop informationsmaterialet.¹²³ När det gällde materialet som nu finns att tillgå, ansåg Håkan att det verkar vara mer genomarbetat och mer genomtänkt än den tidigare kampanjen och att det förmodligen beror på att de har haft längre tid på sig.¹²⁴

På frågan om det finns en risk att man förringar nazismens brott om man även har till uppgift att försöka fokusera på kommunismens brott, svarar Andreas att detta snarare gör att det tillförs en balans i ämnet.¹²⁵ Tobias menar att man kan använda dessa ideologiers brott mot mänskligheten för att hitta beröringspunkter mellan dem, allt för att se till att dessa brott inte återupprepas igen. Så risken att undervisningen om den enas brott skulle förringa den andres brott, är minimal.¹²⁶ Även Håkan menar att den aktualisering av brott mot mänskligheten som informationskampanjen kan bidra till, är något positivt. Snarare, menar han, så stärker detta undervisningen än mer.¹²⁷ Ulf säger sig kan se en liten risk att nazismens brott förringas, då han menar att Förintelsen är så pass unik händelse i världshistorien.¹²⁸ Carl-Henrik däremot menar att om man låter bli att ta upp en av dessa brott mot mänskligheten, så förringar man genast en av sidorna. Därför bör man ta med bägge sidorna och därmed istället dra nytta av jämförelser mellan dem. Det han har sett hos sina elever är att de allra flesta har varit helt ovetande om GULAG och när han i samband med historiekursens avslutning på vårterminen brukar högläsa vissa stycken ur Anne Applebaums tegelstenstjocka bok »GULAG» (läs mer om

122. Eriksson, Håkan, »Intervju med historielärare på Vägaskolans gymnasieskola i Karlshamn», 2009-04-22.

123. Larsson, Carl-Henrik, 2009-04-29.

124. Eriksson, Håkan, 2009-04-22.

125. Bergman, Andreas, 2009-04-22.

126. Bengtsson, Tobias, 2009-04-22.

127. Eriksson, Håkan, 2009-04-22.

128. Andersson, Ulf, 2009-04-20.

detta på sidan 7 och framåt i samband med inledningen till denna uppsats), så tror de flesta att det handlar om en judisk fångstransport på väg till Auschwitz.¹²⁹

Slutligen ställdes det frågan om de tror att kritiken mot kampanjen mestadels handlar om kritik mot en statligt initierad kampanj eller om det till syvende och sist är en ideologisk protest, dvs att de inte vill att deras politiska hemvists lik i garderoben ska avslöjas. Här vill Carl-Henrik mena att det förmodligen ligger ideologiska orsaker bakom kritiken, men att man skyller på den statliga inblandningen.¹³⁰

129. Larsson, Carl-Henrik, 2009-04-29.

130. Larsson, Carl-Henrik, 2009-04-29.

5 DISKUSSION

I följande kapitel kommer det huvudsakligen att föras en strikt diskussion om hur historiebruk, historiemedvetande, identitet och identifikation visar sig i de debatter som jag här ovan har gått igenom. Men det kommer självfallet även finnas svar på de syften och de frågeställningar som jag ställde inför arbetets genomförande.

I slutet av detta kapitel, kommer jag även att föra en mer allmän diskussion som - så långt jag kan se - har en funktion i denna studie. Den funktion består i att på olika sätt försöka att skärskåda den aktuella problematik som kan finnas i den aktuella informationskampanj som Forum för levande historia är satta att genomföra. De olika argument och/eller tankar som där kommer fram, tror jag ha stor relevans till de frågor som kampanjen och debatten kring den, har gett.

Avslutningsvis kommer det kortfattat att finnas ett resultat - slutsatser - av de frågeställningar som tidigare har ställts i uppsatsens inledning.

5.1 Historiebruk

Utifrån Klas-Göran Karlssons begrepp *ickebruk*¹³¹ kan det talas om ett förhållnings-sätt som vissa av de som eventuellt inte vill att kommunismens mörka historia ska få komma fram i ljuset på samma sätt som nationalsocialismen nagelfors för drygt tio år sedan.

Utifrån detta kan det även talas om ett slags ideologiskt bruk av historien när dessa forskare, akademiker, journalister eller andra offentliga personer försöker muta in hela eller delar av historien som sitt eget lilla revir, ett revir där de har tolkningsföreträde och den exklusiva rätten till att definiera, avgränsa och ange dagordningen och olika begrepps betydelse.

131. Karlsson, *Historiedidaktik. Begrepp, teori och analys*, 2004. s. 61.

På ett liknande sätt som det är skolans uppgift att utifrån styrdokumenterna fostra i demokratisk anda och att bereda skolungdomarna för att kunna verka i vårt samhälle, så är det även i linje med denna intention att upplysa om olika antidemokratiska ideologiers brott mot mänskligheten och visa på varthän det kan leda om vi försöker oss på liknande samhällsexperiment såsom nationalsocialism eller kommunism.

Samtidigt som det måste finnas en akademisk frihet som inte statsmakterna bör styra över, så har samhället ett ansvar och ett uppdrag att förmedla en värdegrund och en historieskrivning som belyser vissa händelser som det kanske inte fokuseras så särskilt mycket på av olika anledningar.

Både inom EU och i Ryssland syns det indikationer till alltmer statsstyrda historieskrivningar, dock av vitt skilda slag. EU å sin sida har föreslagit en gemensam skriven historia som ska gälla för alla medlemsstater inom unionen¹³², medan de i Ryssland närmast har påbjudit en slags återsovjetifierad historieskrivning där berättelsen om kommunismens illdåd kommer att få stryka på foten för exempelvis mer fokusering på segern över Nazityskland.

Det finns alltså en debatt internationellt sett om och hur i så fall en gemensam europeisk historiebok ska tas fram. Denna debatt skulle kunna jämföras med den som försiggått – och fortfarande försiggår – i Sverige i samband med Forum för levande historias uppdrag att informera om nazismens respektive kommunismens brott mot mänskligheten. Styrning uppifrån när det gäller historieskrivning är ett känsligt ämne och det oavsett vilken politisk hemvist vi än har.

Vad kommer sig då denna aversion mot Forum för levande historias informationskampanj om »Kommunistiska regimers brott mot mänskligheten» som verkar finnas hos en del av de intellektuella och bland ett antal akademiker? Jag tycker mig se, utifrån teorierna om bruk och icke-bruk av historien, att det till stor del verkar handla om ett icke-bruk bland akademiker av den historia som en stor del av 1900-talets befolkningar tyvärr har fått uppleva, dvs den terror som kommunistiska regimer begick mot sin egen befolkning. Dock måste det tilläggas att det ab-

132. *Förslag om Europas historia i en bok*, 2007-03-01, <<http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=1229600>>; *Vi kommer att skriva europeisk historia tillsammans*, 2009-10-14, <http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/008-62264-292-10-43-901-20091009STO62242-2009-19-10-2009/default_sv.htm>

solut inte går att påstå att alla som protesterade mot den statliga informationskampanjen, har drabbats av en historisk amnesi eller en ideologisk historielöshet. En del har förmodligen enbart haft betänkligheter gentemot kampanjer, vad det vara må, som initierats uppifrån från statliga håll.

Om detta kopplas till historiebruk, är det *det vetenskapliga bruket av historia* som negligeras av dessa forskare. Detta då *det vetenskapliga bruket* i mångt och mycket handlar just om »att upptäcka nya historiska dokument och utsätta dem för källkritisk granskning».¹³³ Det mesta som har kommit fram i det material som FFLH presenterar är inte nytt för forskarvärlden, men mycket är nytt för gemene man och definitivt för merparten av eleverna vid våra skolor.

Utifrån det som framkommit av samtalen med historielärarna på högstadiet och gymnasiet, verkar det material som FFLH förmedlar behövas – likväl som material från andra källor – för att kunna tolka och förstå de historiska händelserna och kunna sätta in händelser i ett större sammanhang. Ingen kan säga sig ha monopol på eller tolkningsföreträde när det gäller historieforskningen. Hur kan elever på högstadiet eller gymnasiet förstå de politiska spänningar i Europa som kom efter första världskriget, under mellankrigstiden eller i samband med andra världskriget, om de inte får en inblick i hur det förhöll sig rent politiskt och socialt i de olika europeiska länderna? Hur kan de förstå kalla kriget och allt vad det förde med sig, om de inte får en inblick i hur de olika ideologierna utövades i realiteten? Hur ska de kunna förstå vilken betydelse murens fall och kommunismens kollaps i Central- och Östeuropa hade för de olika länderna där, om de inte har fått reda på under vilka regimer som de levt?

Samtidigt som föreläsarna för kritikerna av FFLH förmodligen skulle skriva under på att de är anhängare av *det vetenskapliga bruket av historia* – hur det står till med det i praktiken är som många gånger ofta, en helt annan sak – så verkar det finnas en aversion mot dem som brukar historien på ett annat sätt än vad de själva gör. Den akademiska friheten – som förvisso, enligt min tolkning av denna frihet, är en frihet under ansvar – verkar om man ser till den debatt som uppsatsen har fokuserat på, ibland vara förbehållen vissa utvalda och denna exklusiva skara

133. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 58.

riskerar – som ofta är fallet när det handlar om exklusivitet – själva ha satt upp gränserna eller reglerna för hur långt denna akademiska frihet sträcker sig. Samtidigt som var och en tillhör ett av lagen på plan, har en grupp sett till att det finns ett tolkningsföreträde framför både matchens domare och det andra lagets invändningar.

När det istället enbart handlar om kritik mot en informationskampanj på grund av att den är initierad från statligt håll, kan det i samband med *det vetenskapliga historiebruket* finnas en misstänksamhet mot all historieundervisning eller historieuppfattning som skiljer sig från deras egen. Detta, i deras ögon, *icke-vetenskapliga bruk av historien* ses mer eller mindre som ett historiemissbruk. Karlsson beskriver detta fenomen och visar att dessa beskyllningar av ett *icke-vetenskapligt* bruk av historien även kan drabba de som undervisar historia på grund- eller gymnasienivå:

Även verksamheter som historieundervisning betraktas av företrädare för det vetenskapliga historiebruket ofta med misstänksamhet, eftersom stat och samhälle via läroplaner och andra mål- och styrinstrument uttrycker vad som skulle kunna uppfattas som utomvetenskapliga intressen för historia, samtidigt som pedagogiska överväganden kan misstänkas göra våld på det vetenskapliga innehållet.¹³⁴

Detta förhållningssätt - som Karlsson här ovan diskuterar och för upp till ytan - är problematiskt om det sätter sin prägel på relationen mellan forskarvärlden och historielärarna på respektive skolnivå. Istället för att samarbeta och se det som ett gemensamt mål och en gemensam uppgift, dock på olika plaster i »näringskedjan», verkar det finnas en grund för misstro mellan grupperna. Diskrepansen mellan parterna lär inte bli mindre om detta får fortgå.

Risken är överhängande att de som ser sig som företrädare för det vetenskapliga bruket av historia och som samtidigt med olika medel försöker misskreditera eller misstänkliggöra den informationskampanj som regeringen tagit initiativ till, och det enbart på grundval att det är regeringen eller myndigheterna som tagit initiativ till kampanjen, risken är överhängande att dessa personer eller grupper tenderar att hamna i ett icke-bruk av historien. Det finns en uppenbar risk att enbart utifrån avsändarens adress, besluta att kasta allt det som kommer från denna spe-

134. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 58.

cifika avsändare, överbord. Mot bättre vetande verkar vissa personer hellre välja att bortse från den information som materialet från FFLH kan bidra med, än att ta den till sig och i sann historievetenskaplig anda granska dess sanningshalt och historisk-vetenskapliga tillförlitlighet. Kritikerna verkar föredra att kasta ut barnet med badvattnet. Hellre än att låta andra ta del av materialet, ser kritikerna hellre att det inte kommer fram någon information alls om händelserna eller ämnet ifråga.

Slutligen *icke-bruket av historia*, som mer handlar om ett avvägt beslut att glömma, negligera eller ringakta någon del av historien. Här finns kanske en vilja att bryta med den historien som varit och bygga något nytt istället.¹³⁵ Det är kanske ett av de specifika sätt att bruka historia som kan appliceras på mitt specifika uppsatssämne, nämligen bruket som i förlängningen innebär att historiska händelser glöms eller sopas under mattan.

Kanske borde vi i Rankes fotspår inte först och främst bedöma vad som är »rätt» eller »fel» i historien, utan redogöra för kända fakta hämtade från trovärdiga källor?¹³⁶

5.2 Diskrepans

Vi kanske borde fråga oss varför staten satsar på informationskampanjer, men det kanske beror på den nedmontering av den fortlöpande kopplingen till den akademiska världen som alltmer verkar lysa med sin frånvaro ute på våra skolor. Tidigare fanns det oftast en eller flera lektorer ute på skolorna som kunde upprätthålla den akademiska kunskapsnivån och verka som en slags informationskanal från den forskning som bedrivs ute på våra universitet och högskolor. Nu verkar det som om denna koppling mer eller mindre har runnit ut i sanden. Staten försöker därför, som det verkar, omedvetet eller medvetet reparera denna skada genom att förse skolvärlden med återkommande informationskampanjer.

135. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 60.

136. Leopold von Ranke räknas allmänt inom historieforskningen som den moderna historieforskningens fader.

Varför vi ska bemöda oss om att lära ut vissa händelser och företeelser ur historien och samtidigt förbigå andra händelser eller sammanhang? Det är ibland svårt att argumentera varför vissa saker belyses och varför andra saker glöms bort. Kan vi här komma fram till en regel som hjälper oss i vårt sållande eller selektering av historiska händelser som vi de facto mer eller mindre är tvungna att ägna oss åt? Denna regel torde, om den nu är alls möjlig att framställa eller formulera, i så fall kunna lägga vikt vid att få dagens - och morgondagens, inte att förglömma - elever och kommande samhällsbyggare att förstå historiens händelser och därmed - förhoppningsvis - inte behöva uppleva eller genomlida samma misstag som tidigare generationer har fått genomlida på andra sidan Östersjön under 1900-talet. Både nationalsocialismen och kommunismen har som samhällsexperiment på ett övertygande sätt visat sig vara misslyckanden av kolossalformat. De flesta historiker och samhällsvetare torde hålla med om att dessa misslyckade samhällsprojekt är ytterst väldokumenterade sådana. Sedan är det upp till forskningen att bena ut de meningsskiljaktigheter som kan finnas om det material som finns att tillgå. Tolkningsföreträde är varken politikerns eller vissa grupper av forskares privilegier.

Även om forskare skulle vara oense när det gäller såväl politiska mål som vilka politiska medel som finns för att nå fram till denna historiska kunskap, så bör detta inte hindra informationen om vad som hände när 1900-talets två dominerande totalitära ideologier fick möjlighet att komma till makten. Oavsett om det finns en informationskampanj som är initierad av statsmakterna eller inte, så borde det ligga i varje historie- och samhällskunskapslärares intresse att ta upp dessa händelser och visa upp dem som avskräckande exempel på vad som hände när odemokratiska rörelser tog makten och satte demokratin ur spel.

Varför finns inte den aktuella debatten i grund- eller gymnasieskolan? Kan det bero på att historielärarna där inte har sin fokus på politiska eller ideologiska eller kan det rent av bero på att det finns en för liten koppling mellan skolorna och den akademiska världen? Eller kan det vara så att dessa lärare, efter att de har lämnat den akademiska världen i samband med sin lärarexamen, inte bryr sig vad som försigår i den ibland så tillslutna akademiska världen?

Det verkar finnas en diskrepans mellan den akademiska världen och den värld som lärarna på högstadiet och gymnasiet lever i, vilket mina intervjuer som redo-

visats under kapitlet om Skoldebatten på sidorna 45 - 49 visar om man ställer deras resonemang gentemot de resonemang som framkommer under den »Den akademiska debatten» (sidorna 28 - 44). Tidigare fanns det en koppling mellan dessa två världar genom de lektorer som fanns på skolorna, men sedan lång tid tillbaka, har antalet lektorer minskat i paritet med de allt större pensionsavgångarna inom grundskolan och gymnasieskolan.

Kan bristen på lektorer i skolorna bero på att allt färre doktorerar eller är det så att skolorna inte uppmuntrar lärare att vidareutbilda och förkovra sig i sina ämnen? Eller kan det måhända bero på att de som har disputerat i ämne, inte anställs inom grund- och gymnasieskolorna på grund av att de anses överkvalificerade för att anställas som lärare? Om vidareutbildning på hög nivå inte ger någon utdelning varesig när det gäller anställning eller i lönekuvertet, varför lägga ner den extra tid och kostnad som en doktorandutbildning för med sig?

Dessa frågor är kanske i sig svaren på den frågeställning som jag ställde angående den eventuella diskrepans som skulle kunna finnas mellan den akademiska världen och den värld som historielärarna befinner sig i på högstadiet och på gymnasiet?

Ovanstående diskussion tas bland annat upp av Bengt Nilson när han poängterar vikten av att höja kvalitén ute på skolorna och här verkar det som om vissa skolor har insett detta och blivit oroliga för den kvalitetsförsämring som skett när länken mellan universitet och gymnasieskolorna brutits.¹³⁷

Nu verkar det som sagt var som om det finns ett förslag från regeringen om att återinföra lektorerna på gymnasieskolan och kommer därmed till viss del att återupprätta kopplingen mellan högskolan och gymnasieskolan.

Argumentet att staten inte ska blanda sig i eller försöka styra det som informeras i skolorna, riskerar att slå tillbaka mot debattörerna som framför dessa argument. Menar dessa forskare, chefredaktörer, lärare eller vad deras profession räknas till, även att exempelvis information om klimatets förändringar eller miljöaspekterna i största allmänhet är förbjuden mark för staten eller myndigheterna?¹³⁸

137. Nilson, Bengt, »Den brutna länken mellan universitet och gymnasieskola» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift 2008*, 2008, s. 119-123.

138. Detta är förvisso ett stickspår, men kan trots det tjäna som ett exempel på hur resonemanget kan belysas och därmed exemplifieras.

Borde exempelvis Naturvårdverket inte få ge ut material som *Så mår havet* där det tas upp om att övergödningen och miljögifterna hotar fiskbeståndet i Östersjön? Skulle de enbart på grund av att de är en myndighet få munkavel när det gäller att i t ex ovanstående informationsskrift få framföra sina uppskattningar att det sedan mitten av 1980-talet kan anta att »antalet torskar i södra och mellersta Östersjön minskat med 75 procent»?¹³⁹ Är det endast ideella aktörer, privata organisationer eller forskare som ej agerar på uppdrag från statsmakterna som får informera eller bedriva upplysningskampanjer i diverse ämnen ute på skolorna? Ska staten - i sann nyliberal anda - stillatigande sitta tysta och lämna över ansvaret för att driva informationskampanjer av vad det vara må, till frivilligorganisationer och det civila samhället? Eller kan det kanske istället vara något positivt om flera olika aktörer bedriver informationskampanjer och därmed bidrar till mångfalden och sålunda ger både eleverna och övriga medborgare ett bättre underlag för att ta del i beslut-processer och andra inslag i vårt demokratiska samhälle?

5.3 Historiemedvetande

En skillnad som är ganska så påtaglig när debatten som försiggått både bland akademiker, politiker och andra inblandade å ena sidan och historielärare som i samband med uppsatsens genomförande blivit intervjuade å andra sidan, är att då en del av informationskampanjens belackare starkt ifrågasatt kampanjens existensberättigande, har lärarna snarare sett kampanjen som ett hjälpmedel eller en informationskälla bland flera andra hjälpmedel och källor. Det verkar som om vissa som kritiserat kampanjen hellre vill förmedla sin egen historiesyn och sitt eget sätt att se på historien, än att låta de som tar del av materialet själva bilda sig en uppfattning om informationen. Med andra ord verkar kritikerna förorda en fortsatt frånvaro av den information som nu förmedlas av FFLH. Istället för att låta, i detta fall eleverna, ta del av materialet och därmed kunna bilda sig en egen uppfattning om vad som hände i de länder som var under kommunistiskt förtryck och dymedelst få ett historiemedvetande grundat på information och fakta som inte varit

139. Naturvårdsverket, »Så mår havet», 2009. s. 15.

tillgängligt på samma lättillgängliga sätt tidigare, verkar en del kritiker hellre låta deras eget historiebruk och historiemedvetande styra eleverna.

Här verkar det som om historielärarna ute på våra skolor, mer ser informationskampanjens material - i den mån de har uppmärksammat kampanjen över huvudet taget - som ett hjälpmedel i sitt arbete. Det intryck som jag har fått i mina samtal med de historielärare som jag intervjuat, är att de inte för en debatt som ifrågasätter det material som ligger dem för handen - vare sig det är läroböcker, av-material eller material från FFLH - utan att de använder sig av olika slags material beroende av vad som finns att tillgå för stunden. De akademiker och forskare som debatterar, verkar ha en helt annan inställning till olika slags material och det i hög grad beroende på varifrån materialet är hämtat eller distribuerat. Även här finns det en stor diskrepans mellan de olika *världarna*.

Om dessa ovanstående observationer stämmer och om dessa slutsatser är riktiga, handlar en del av dessa forskare – som enbart opponerar sig mot att informationskampanjen och dess nuvarande fokus på de brott mot mänskligheten som begåtts under kommunistiska regimer framförs och förmedlas – tvärt emot det som brukar sägas vara historieforskningens och -vetenskapens signum, dvs att söka efter, upptäcka och rekonstruera historien.

Göran Persson, som i slutet av 1980-talet blev skolminister, var sedan med om att degradera historieämnet på gymnasiet och fick i samband med sitt initiativ att starta upp Forum för levande historia, på ett eller annat sätt göra bot och bättring. FFLH är ett bra komplement till historieundervisningen, men det ensamt kan inte hjälpa till att höja kvalitén på historieämnet på högstadiet eller på gymnasiet. Därtill behövs det andra åtgärder såsom det av den nuvarande utbildningsministern Jan Björklund föreslagna åtgärden att ge historieämnet karaktären av ett kärnämne och därmed återfå sin status. Mycket tid är förspild och det kommer att ta tid att förändra historiekunskapen hos eleverna och ge dem möjligheten till att få ett stärkt historiemedvetande. I detta arbete ligger det också, av det som än så länge kan utläsas från förslaget från utbildningsdepartementet, ett större fokus på kommunismens brott mot mänskligheten än tidigare. Jan Björklund anser »att det

är angeläget att klargöra att alla grundskoleelever, inom ramen för historieämnet, ska få lära sig om Sovjetkommunismens övergrepp.»¹⁴⁰

Varför har då politiker ansett sig nöjda att använda sig av oortodoxa metoder såsom FFLH när det gäller att föra ut historiska händelser och företeelser? Kan det ha att göra med att, som en del politiker menar, odemokratiska åsikter och rörelser har börjat göra sig gällande bland dagens ungdomar? Vad kan detta då bero på om inte historielöshet som i sin tur bottnar i att dessa ungdomar har fått en alltför torftig historieundervisning och därmed saknar historiska kunskaper när det gäller odemokratiska och totalitära politiska rörelser såsom nationalsocialism och kommunism?¹⁴¹

5.4 Identitet och identifikation

Tidigare, i samband med genomgången av de teoretiska verktygen som använts i samband med denna uppsats (se sidan 20 under kapitel 2.1 Historiemedvetande), nämnde jag kortfattat *identitet* och *identifikation* och ställde mig i samband med detta frågan om det finns starka sociala identiteter som trots att det har gått snart flera decennier eller mer sedan dessa folkbrott utspelade sig, än idag påverkar? Likaså ställde jag mig frågan om det kan vara så att identifieringen – samhörigheten till dessa aktuella politiska rörelser eller regimer – istället har avtagit i takt med åren som gått och att det då finns andra, kanske mer betydelsefulla faktorer som gör att man ställer sig skeptisk till informationskampanjen som sådan?

När det gäller en del av de mest högljudda kritikerna till informationskampanjen som FFLH har fått i uppdrag att bedriva och genomföra, finns det flera som antingen har varit engagerade långt ut på vänsterkanten i det politiska landskapet, eller som på ett eller annat sätt fortfarande bekänner sig till de politiska dogmer som var rådande i de forna kommunistdiktaturerna i Östeuropa.

140. Olsson, Lova, »Mer kommunism i svenska skolor», *Svenska Dagbladet*, 2007-11-13, http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_590509.svd.

141. Hermansson, Adler, Magnus, *Historieundervisningens byggstenar – grundläggande pedagogik och ämnesdidaktik*, 1. uppl red., Stockholm, 2004. s. 210.

Av de debattörer som jag tagit med under kapitlet Den akademiska debatten (sidan 28 till 44), är det flera som i sin ungdom tillhörde yttersta vänstern. Ett exempel på detta är Ulf Bjereld, som under sina år som medlem i Kpml(r) bl a skrev en artikel i partiets husorgan *Proletären* där han ansåg att den polska fria fackföreningen Solidaritet förrådde den kommunistiska saken.¹⁴² Marie Demker, en annan av undertecknarna av historieuppropet och gift med Ulf Bjereld, var tidigare aktiv inom Vänsterpartiet. Kjell Östberg är, som tidigare nämnts (se sidan 33 längre upp i uppsatsen), redaktör för det socialistiska partiets tidskrift, *Tidsignal*. Samma sak gäller för Åsa Linderborg - som Kristians Gerner refererar till i sin artikel i *HLFÅ* 2008 (se citat på sidan 41 längre upp i uppsatsen) - som är politiskt aktiv för Vänsterpartiet och tidigare Kommunistisk ungdom.

Nu ska man nog inte dra alltför stora växlar på vad ovanstående eller andra har eller har haft för några politiska hemvister, då deras ställningstagande i denna debatt mycket väl kan ha andra motiv. Men det kan trots detta vara en möjlig förklaring till vissa debattörers ställningstaganden och då är det rimligt att försöka att försöka att analysera dessa personers ställningstagande utifrån *identitet* och *identifikation*. Att någon är med eller har varit med i en särskild politisk organisation betyder inte att man med automatik ställer eller har ställt upp på allt som den ideologin står för. Men det kan trots det finnas en underliggande ideologisk identifikation med den rörelsen och det som den står för. Även om det har gått år eller t o m årtionden sedan man kanske lämnade de aktuella (vänster-)rörelserna, kan det finnas kvar en slags identifikation. Man har kanske sin politiska identitet i det som man en gång trodde på och därmed ser man det indirekt som ett påhopp på en själv när en informationskampanj av det slag som FFLH lanserar om *brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer*. Identiteter sitter djupare än vad man tror, även om man tror sig ha gjort upp med sin egen ungdomssynder och sin egen politiska historia.

Den sociala identiteten – och förmodligen även den historiska identiteten – kan förmodligen delas upp i två delar, nämligen »dels en medvetenhet om en tillhörig-

142. PM Nilsson, *Vem är Ulf Bjereld?*, 2006-05-15, <<http://www.expressen.se/1.356107>>

het till en social grupp, dels en emotionell aspekt kopplad till denna tillhörighet.»¹⁴³

Vänsterpartiet, som en del av kritikerna - men långt från alla - tillhör, är det enda parti som har motionerat i Riksdagen för ett avskaffande av Forum för levande historia.¹⁴⁴ Frågan är om deras misstro mot FFLH huvudsakligen har ideologiska orsaker eller om det är så att dessa kritiker är framförallt är emot en statlig historieförmedling? Det kan inte besvaras enbart utifrån ovanstående verktyg, men med hjälp av dessa verktyg kan det föras en teoretisk diskussion om hur det möjligtvis ligger till, vilket nu har gjorts.

5.5 Allmän diskussion

Frågan är vilka argument som förs fram eller på vilka grunder som huvuddelen av de som ifrågasätter den statligt initierade kampanjen, använder sig av. Består indignationen mestadels av att det de facto är en *statlig* informationskampanj eller är det mer en förtrytelse som beror på att informationskampanjen, enligt kritikernas sätt att se det, klampar in på förbjuden ideologisk mark och ifrågasätter kritikernas tidigare politiska ställningstaganden och därmed sätter fokus på deras politiska hemvist som ligger med de som på andra sidan Östersjön begick dessa brott mot mänskligheten?

Det finns en stor risk att forskares antipatier gentemot diverse historiekampanjer, må de vara statligt, privat eller ideellt initierade, i förlängningen leder till ett intellektuellt och akademiskt moras. Med detta menar jag att om forskare som arbetar inom den akademiska världen, inte förmår att ta emot upplysningskampanjer endast med den förespeglingen att de skulle motsätta sig de slutsatser som kampanjen kommit fram till eller på grund av att det är deras egen ideologiska hemvist som nagelfars, riskerar i förlängningen att det blir svårt att ta deras egen forskning

143. Karlsson, *Historia som vapen*, 1999. s. 44.

144. Ulla Hoffmann, Lars Bäckström *et al.*, *Motion 2003/04:Kr255 Forum för levande historia*, 2003-09-30, <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GR02Kr255>; *Motion från vänsterpartiet: Avveckla "Forum för levande historia" som myndighet*, 2003-10-03, <<http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/vansterpartiet/pressrelease/view/27273>>

och därmed de slutsatser som deras forskning eventuellt producerar, på allvar. Om deras motstånd mot dagens upplysningskampanjer är så våldsamt, så varför ska vi då ta deras egen forskningsresultat och det som de vill föra fram, på allvar? Om de inte förmår att acceptera annan historisk forskning än sin egen, eller att det finns forskning som förs fram i samband med en statligt initierad kampanj, riskerar andra människors inställning till deras egen forskning att bli ett akademiskt gungfly. Snarare borde de föra fram alternativa tolkningar av det material som finns att forska utifrån och därmed tillföra historievetenskapen nya spännande teorier över historiska frågor. Annars finns det en stor risk att det mer blir tal om ett *icke-bruk* istället för ett exempelvis *vetenskapligt historiebruk* och det skulle historieforskningen ta stor skada av i förlängningen. Fri forskning bör vara fri även i så måtto att man, inom de gängse vetenskapliga ramarna, ser generöst på andras forskning och inte av t ex ideologiska skäl försöker att motarbeta sådan forskning.

Om de däremot enbart grundar sina antipatier gentemot upplysningskampanjen utifrån det faktum att deras huvudmän är statliga myndigheter, så finns det knappast något som hindrar att de själva initierar en egen upplysningskampanj vid sidan om.

Sedan kan de senaste årens återkommande historiekampanjer ses som en slags kritik mot den akademiska världen, och i synnerhet forskarna inom de historiska och samhällsvetenskapliga institutionerna. Ett slags misslyckande att föra ut historiska fakta till omvärlden och de speciellt till skolans värld. Oavsett vilka grundorsaker som de forskare har för att kritisera de upplysningskampanjer i allmänhet och den aktuella upplysningskampanj om *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer* i synnerhet, så riskerar deras kritik att enbart leda till än mer historielöshet bland ungdomarna i de svenska skolorna. Historielösheten lär inte minska om vi tar bort informationskampanjer, snarare tvärtom.

Många hävdar att det inte går att jämföra de illdåd som nationalsocialisterna begick, med de övergrep som skedde under Stalins, Maos och Pol Pots styre. Självfallet finns det skillnader mellan det som hände i Nazityskland och de områden som kommunisterna ockuperade efter andra världskriget, men likheterna är inte att förglömma. För offren spelade det knappast någon större roll om det var brun

eller röd terror som bragde dem om livet. Utgången för dem blev ju densamma, nämligen terror, förnedring och tillslut död och förintelse.

För att framtida generationer inte ska leva i historielöshet när det gäller 1900-talets våldsideologiers och -regimers framfart, bör liknande informationskampanjer såsom Forum för levande historias upplysningskampanj om förintelsen och kommunistiska regimers brott mot mänskligheten, snarare uppmuntras och stödjas än motarbetas. Diskussionen om varifrån initiativet kommer eller vilka kampanjens initiativtagare eller huvudmän är, är snarare en sekundär fråga. Den primära är om vi med gott samvete kan låta våra barn och kommande barnbarn leva i okunskap och historielöshet angående 1900-talets politiska och mänskliga katastrofer?

Möjligtvis bör kampanjer liknande ovanstående, läggas ut på ideella organisationer eller stiftelser som kan stå fria från statlig inblandning och därmed i framtiden undvika kritik om statlig styrning av historieskrivningen.

Tyskland har mer än väl gjort upp med sin historia, medan det *moderna* Ryssland inte har förmått att inse sin historia och därmed misslyckats med att göra upp med den gamla diktaturens illdåd. Att Ryssland har misslyckats är en sak, men att svenska akademiker slår in på samma linje är än mer allvarligt. Det visar att vi i väst inte har lärt oss av våra grannars blodiga 1900-talshistoria och det bådär inte gott för framtidens historieundervisning.

Om någon tackar nej till adekvat information enbart på grundval av att informationen kommer från ett visst håll, att informationen finansieras eller har initierats från ett visst håll, bör vederbörande fundera över om beslutet är rationellt genomtänkt eller om beslutet mer grundar sig på känslomässiga grunder. Beslutet bör alltså inte grunda sig på om personen ifråga anser att det är alltför känsligt att konfrontera sina ungdoms politiska ideal, utan beslutet bör grunda sig på adekvat information. Det borde vara ett tecken på mognad och väl utvecklad och uppövd förmåga att ändra sig när vederbörande får svart på vitt att det som var ens ideal, det som vederbörande tänkt, gjort eller stått för i sin ungdom, egentligen var politiskt och moraliskt vansinne.

De flesta professorers forskningsanslag, och även deras lön, är i paritet med deras ansträngningar att skaffa sponsorer eller deras förmåga att äska pengar till

sin forskning. Redan här finns det en identitets- och lojalitetskonflikt inom den akademiska världen. Är den akademiska forskningen fri eller är den mer eller mindre, direkt eller indirekt, styrd? Är det någon större skillnad om den är beroende av eller står i intressekollision gentemot statliga myndigheter eller privata företag?

Samtidigt får vi inte glömma bort den aspekten att kunna försöka att förstå historien utan att för den skull försvara de historiska händelserna eller skeendena.

Det som slår mig när jag ser på den debatt som funnits om den aktuella informationskampanjen, är att det oftast blir budbäraren som får ta smällen och det enbart för att mottagaren inte gillar budskapet. Med andra ord skjuter man budbäraren enbart på grund av att man ogillar budskapet, vilket måste sägas vara lika omoget som dumt. Det verkar vara detta som har varit fallet i de alltfjämt pågående informationskampanjerna som har sitt upphov i Forum för levande historia och som i grunden arbetar utifrån ett statligt uppdrag.

Men det verkar även vara så att kritikerna eller meningsmotståndarna inte verkar lyssna på budskapet av den enkla anledning att budbäraren råkar vara någon som man inte tycker om eller anser vara opartisk i målet.

Det hot som bland andra undertecknarna av det så kallade historieuppropet tycker sig se när de implicit jämför FFLH:s informationskampanj om *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer* med de olika lagar som kriminaliserar förnekande av olika omdiskuterade historiska händelser (se citatet längre ner), är att som att ropa »vargen kommer» alltför många gånger. Risker finns att när det väl gäller, har förtroendekapitalet redan förbrukats och ingen vill längre lyssna till varningsropen.

År 2006 ville en majoritet i Frankrikes nationalförsamling kriminalisera förnekelse av folkmordet på armenierna 1915. Brott mot förbudet skulle leda till fängelse. I Schweiz dömdes en person i december 2007 till dryga böter för samma brott. I Turkiet kan man däremot råka illa ut om man påstår att folkmordet har ägt rum. Detta sker samtidigt som yttrandefriheten urholkas också på andra sätt i samband med det så kallade kriget mot terrorismen.¹⁴⁵

En informationskampanj som bygger på historisk forskning som är genomförd av erkända historiker, är något helt annat än att förbjuda andra tolkningar av histori-

145. Peter Aronsson, Håkan Blomqvist *et al.*, *Upprop mot statlig kampanjhistoria*; Aronsson, Peter, Blomqvist, Håkan *et al.*, »Regeringen gör historia till ideologiskt slagfält».

en som fallet är bland annat i Frankrike, Schweiz och Turkiet. Att varna för att liknande tendenser när det gäller lagstiftningen kan ske även i vårt land, är behjärtansvärt, men att därifrån koppla samman den nu aktuella informationskampanjen med liknande lagar, är att gå för långt i sin iver att - i bästa fall - förhindra uppkomsten av liknande lagar i vårt land eller - i sämsta fall - tvärt emot vad man säger sig föra fram i yttrandefrihetens namn, snarare vilja få stopp på den under lång tid för svenska elever fördolda informationen om vad som försiggick på andra sidan Östersjön i hammaren och skärans namn, nämligen organiserat folkmord och terror mot sin egen befolkning.

När *historieuppropet* påstår att »Regeringen gör historia till ideologiskt slagfält»¹⁴⁶ riskerar detta uttalande att slå tillbaka på dem som undertecknat uppropet. Det blir återigen ett ideologiskt slagfält, denna gång från debattörernas sida, om än i förtäckta ordalag. Om de hävdar att andra som för fram historiska fakta om historiska händelser eller företeelser, bedriver en slags ideologisk kampanjhistoria riskerar detta att falla tillbaka på dem själva. Med detta menar jag att det finns väl knappast någon historisk forskning som kan sägas vara helt neutral i sina resultat, även om dess syfte sägs vara det. Att tro att en part ska få ha tolkningsföreträdare framför någon annan, är inte bara farligt utan även naivt. Varken FFLH och dess informationskampanjer, regeringen, riksdagen eller den delade forskarvärlden kan kräva att få ha tolkningsföreträdare i ett öppet, demokratiskt samhälle där den fria debatten och forskningen värnas och värderas högt.

Ibland har kritiken mot de informationskampanjer som FFLH genomfört handlat om vilka brott mot mänskligheten som ska tas upp nästa gång och om vilka brott som tas upp, beror på vilken regeringen som sitter vid makten för tillfället. Detta är både relevant kritik och irrelevant kritik. Relevant så till måtto att det bör finnas en färdplan utifrån vilken FFLH bör kunna ge besked om vilka framtida kampanjer som kan tänkas tas upp i liknande omfattning som de tidigare kampanjerna. Det är ju ett delegerat ansvar som FFLH är satta att arbeta utifrån. Uppdraget eller uppgiften är ju given och till stora delar är det nu upp till FFLH att utfor-

146. Aronsson, Peter, Blomqvist, Håkan *et al.*, »Regeringen gör historia till ideologiskt slagfält».

ma de framtida informationskampanjer som de anser behövs för att uppfylla det myndighetsuppdrag som har getts.

När det gäller den eventuella styrningen från statens sida när det gäller vad som kommer fram ur FFLH:s informationskampanjer, så bör man emellertid betänka att »problemet» skulle knappast försvinna ens då, ty det är alltid någon som selektivt bestämmer innehållet i historieundervisningen. Staten sätter ramar och styrdokument; läroboksförfattare gör urval av vad som ska tas med i läroböckerna; lärare väljer vilka läroböcker som ska köpas in och användas och vad som ska tas upp på lektionerna. Det finns alltid en styrning och det oavsett om det är statligt eller privat initierat. Neutralitet är enbart något som finns på pappret, i verkligheten ser det annorlunda ut.

5.6 Slutsatser

Slutligen, har jag då fått svar på mina frågeställningar? Det tror jag att jag till viss del har fått.

- Finns det någon diskrepans mellan den akademiska världen och den traditionella skolans värld när det gäller hur man bemöter och tar sig an den aktuella informationskampanjen?

Diskrepansen mellan den akademiska världen och den traditionella skolvärlden är uppenbar, även om mitt underlag för undersökningen är ganska så begränsat i omfång.

- Kan man härleda det sätt som de olika inblandade i debatten agerar i samband med och reagerar inför informationskampanjen, utifrån de teoretiska verktyg som jag valt att använda mig av i uppsatsen, det vill säga historiebruk och historiemedvetande?

På frågan om man kan härleda de olika inblandades agerande utifrån olika historiebruk, så tror jag också att jag har fått fram att så är fallet. Men här tror jag att det skulle kunna forskas mer på djupet, men denna uppsats är inte av den karaktär att det finns utrymme för detta här och nu.

6 SAMMANFATTNING

Kritikerna till den statligt initierade informationskampanjen, framför ofta argument som går ut på att det finns en fara med en statlig inblandning. Dels en fara när det gäller forskningen i sig och då framförallt den *fria* forskningen, dels en fara när staten uppträder som en aktör som sätter agendan och därmed också tenderar att sätta upp inom vilka gränser som forskningen ska verka. Här finns flera poäng i deras kritik, men samtidigt finns denna påverkan på andra områden, speciellt med tanke på att de allra flesta universitet och högskolor står under statlig regi och därmed är i praktiken ålagda att exekvera det uppdrag som myndigheterna har gett dem. Denna problematik finns även att se inom grundskolan och på gymnasieskolan. Även här finns det förordningar och styrdokument som ålägger skolorna och dess personal att förmedla och verka enligt ett visst schema. Hur gärna vi än vill tro att det finns en absolut fri forskning och en från statsmakterna självständig akademisk värld, så är det mer en utopi än en realitet.

Min undersökning inriktar sig mer på ideérna kring historiebruk och därmed bruket eller missbruket av historia, snarare än på de faktiska händelserna som informationskampanjen om kommunistiska regimers brott mot mänskligheten för fram. Att det skett ohyggliga grymheter och brott mot mänskligheten under både brunskjortor, svartskjortor och rödgardister, det torde alla seriösa historiker vara ense om. Det striden handlar om, är, så vitt jag kan se, mer om hur dessa historiska händelser och illdåd ska presenteras och vem som ska ta initiativet att framföra dem till allmänheten i allmänhet och till skolorna i synnerhet.

Debattens vågor har gått höga och det lär säkerligen komma både en eller två omgångar till innan debatten eventuellt ebbar ut.

7 REFERENSLISTA

Muntliga referenser

- Andersson, Ulf, »Intervju med historielärare på Vaggaskolans gymnasieskola i Karlshamn», 2009-04-20.
- Bengtsson, Tobias, »Intervju med historielärare på Norrevångsskolans högstadieskola i Mörrum», 2009-04-22.
- Bergman, Andreas, »Intervju med historielärare på Norrevångsskolans högstadieskola i Mörrum», 2009-04-22.
- Eriksson, Håkan, »Intervju med historielärare på Vaggaskolans gymnasieskola i Karlshamn», 2009-04-22.
- Larsson, Carl-Henrik, »Intervju med historielärare på John Bauersgymnasieskola i Karlshamn», 2009-04-29.

Övriga källor

- Alm, Martin, *Kommunismens brott inte relativa*, 2008-05-11, hämtad 2009-02-12 <<http://etc.se/artikel/17428/kommunismens-brott-inte-relativa>>.
- Applebaum, Anne, *Gulag - de sovjetiska lägrens historia*, Stockholm, 2004.
- Aronsson, Peter, Blomqvist, Håkan, Broady, Donald *et al.*, *Upprop mot statlig kampanjhistoria*, hämtad 2009-12-19 <<http://www.historieuppropet.se/historieuppropet.pdf>>.
- Aronsson, Peter, Blomqvist, Håkan, Broady, Donald *et al.*, »Regeringen gör historia till ideologiskt slagfält», *Dagens Nyheter*, 2008-04-02, <http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=756994>.
- Bjereld, Ulf, »Lägg ner statens propaganda- myndighet», *Expressen*, 2008-04-03, <http://www.expressen.se/debatt/1.1108580/lagg-ner-statens-propaganda-myndighet>.
- Edquist, Samuel, »Forum för levande historia bör avvecklas» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årskrift*, 2008, s. 79-82.
- Flores, Juan, *Historien har blivit en storsäljare*, 2008-09-22, hämtad 2009-02-10 <<http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=831194>>.
- Förslag om Europas historia i en bok*, 2007-03-01, hämtad 2009-11-28 <<http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=1229600>>.
- Forum för levande historia, , *Historik*, hämtad 2009-04-27 <<http://www.levandehistoria.se/om/historik>>.
- Forum för levande historia, , *Om forum för levande historia*, hämtad 2009-04-27 <<http://www.levandehistoria.se/om>>.
- Gerner, Kristian, »Kommunismens brott går inte att förneka» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årskrift*, 2008, s. 71-73.
- Gerner, Kristian, & Karlsson, Klas-Göran, *Folkmordens historia : perspektiv på det moderna samhällets skuggsida*, Stockholm, 2005.

- Haage, Fredrik, »Folkbildare i kamp mot kommunismen», *Smålandsposten*, 2009-02-20, [http://www.smp.se/ledare/folkbildare-i-kamp-mot-kommunismen\(876920\).gm](http://www.smp.se/ledare/folkbildare-i-kamp-mot-kommunismen(876920).gm).
- Hermansson, Adler, Magnus, *Historieundervisningens byggstenar – grundläggande pedagogik och ämnesdidaktik*, 1. uppl red., Stockholm, 2004.
- Hjelmdahl, Anders, »Det är viktigt att upplysa om kommunismen» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift*, 2008, s. 63-69.
- Hoffmann, Ulla, Bäckström, Lars, Dinamarca, Rossana *et al.*, *Motion 2003/04:Kr255 Forum för levande historia*, 2003-09-30, hämtad 2009-11-20 <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GR02Kr255>.
- Johansson, Alf W, »När alla är ense om att det goda är gott, då uppstår det onda» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift*, 2008, s. 75-77.
- Karlsson, Klas-Göran, *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*, Stockholm, 1999.
- Karlsson, Klas-Göran, »Levande historia som politik. Kampanjhistorien och historieämnets kräftgång» i Nilson, Bengt, & Samuelson, Jan (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift 2000*, 2000, s. 25-29.
- Karlsson, Klas-Göran, »Varför så svårt erkänna kommunismens illdåd?», *Svenska Dagbladet*, 2008-04-24, http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/artikel_1172953.svd#.
- Karlsson, Klas-Göran, »Lärarseminarium», *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer* 2009-03-24.
- Karlsson, Klas-Göran, »Historiedidaktik. Begrepp, teori och analys» i Karlsson, Klas-Göran, & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*, Lund, 2004, s. 21-66.
- Karlsson, Klas-Göran, & Karlegård, Christer, *Historiedidaktik*, Lund, 1997.
- Karlsson, Klas-Göran, & Zander, Ulf, »Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken», 2004, s. 394.
- Kramár, Leo, »Förintelsen får inte relativiseras», *Dagens Nyheter*, 2008-04-10,
- Larsson, Ulf, »Forum för levande historia» i Nilson, Bengt, & Johansson, Roger (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift 2002*, 2002, s. 80-82.
- »Levande, inte statlig historia», *Dagens Nyheter*, 2006-12-23, <http://www.dn.se/opinion/levande-inte-statlig-historia-1.433897>.
- Motion från vänsterpartiet: Avveckla "Forum för levande historia" som myndighet*, 2003-10-03, hämtad 2009-11-20 <<http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/vansterpartiet/pressrelease/view/27273>>.
- Nilson, Bengt, »Den brustna länken mellan universitet och gymnasieskola» i Nilson, Bengt, & Alm, Martin (red.), *Historielärarnas förenings årsskrift 2008*, 2008, s. 119-123.
- Nilsson, PM, *Vem är Ulf Bjereld?*, 2006-05-15, hämtad 2009-12-15 <<http://www.expressen.se/1.356107>>.
- Norrlid, Ingemar, & Sjölander, Jonas, *När historia blir politik*, 2008-05-05, hämtad 2009-02-12 <<http://etc.se/artikel/17387/naer-historia-blir-politik>>.
- Olsson, Lova, »Mer kommunism i svenska skolor», *Svenska Dagbladet*, 2007-11-13, http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_590509.svd.
- Palm, Lennart, »Censurera inte historisk forskning», *Svenska Dagbladet*, 2007-02-23, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_204273.svd.
- Projektet Slaveri då & nu*, 2007, hämtad 2009-12-19 <http://www.mrdelegationen.se/extra/pod/?id=98&module_instance=1&action=pod_show&navid=98>.
- Regeringsbeslut 111:40, 2006.
- Rothstein, Bo, »Begränsa statlig opinionsbildning», *Svenska Dagbladet*, 2009-12-20, <http://>

[/www.svd.se/opinion/brannpunkt/begransa-statlig-opinionsbildning_541171.svd](http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/begransa-statlig-opinionsbildning_541171.svd).
Naturvårdsverket, »Så mår havet», 2009.
Salomon, Kim, »Uppropet saknar trovärdighet», *Svenska Dagbladet*, 2008-04-03,
Salomon, Kim, »Missad chans till principiell kritik», *Svenska Dagbladet*, 2008-04-09, http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/artikel_1111453.svd.
SOU 2001:5, »Forum för levande historia : betänkande», vol. Statens offentliga utredningar, 2001:5, 2001, 234 s.
Upprop mot statlig kampanjhistoria - undertecknare, hämtad 2009-12-19 <<http://www.historieuppropet.se/undertecknare.htm>>.
Vi kommer att skriva europeisk historia tillsammans, 2009-10-14, hämtad 2009-11-28 <http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/008-62264-292-10-43-901-20091009STO62242-2009-19-10-2009/default_sv.htm>.
Östberg, Kjell, »Forskningens politisering är ingen ny fråga», *Svenska Dagbladet*, 2008-04-08, http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/artikel_1107407.svd.